

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА**

**Економічний факультет**

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА  
НА ТЕМУ:  
«СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО  
ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ»**

Галузь знань: 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність **072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ  
ТА ФОНДОВИЙ РИНОК»**

Освітня програма **ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ  
ТА ФОНДОВИЙ РИНОК**

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

**Виконавець:**

Олексій БАРАБАШ,  
студент 2 курсу, гр. ЕФ-61

**Науковий керівник:**

Дар'я ЗАГОРСЬКА,  
кандидат економічних наук, доцент

Кваліфікаційна робота магістра допущена до захисту  
рішенням кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Протокол № \_\_\_\_\_ від «\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2025 р.

Зав. кафедри \_\_\_\_\_ проф. Ольга ГЛУЩЕНКО

підпис

Харків 2025

## АНОТАЦІЯ

Барабаш Олексій «СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ. - Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра.

Спеціальність 072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК»

Освітня програма «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. - Харків, 2025.

Робота присвячена дослідженню сучасного стану та перспектив розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні. Розглядаються теоретичні основи функціонування недержавних пенсійних фондів, їхня роль у забезпеченні соціальної захищеності громадян та накопичувальних механізмів пенсійного забезпечення. Узагальнено сучасні підходи до організації та управління недержавними пенсійними фондами, проаналізовано основні проблеми та ризики розвитку цього сегмента фінансового ринку.

Особлива увага приділена аналізу сучасних тенденцій і законодавчих ініціатив щодо вдосконалення системи недержавного пенсійного страхування, оптимізації накопичувальних програм та підвищення ефективності інвестиційної діяльності фондів. Сформульовані рекомендації щодо стимулювання розвитку НПФ, підвищення рівня фінансової грамотності населення та інтеграції українського досвіду з міжнародними практиками.

Ключові слова: недержавне пенсійне страхування, пенсійні фонди, накопичувальні програми, соціальна захищеність, інвестиційна діяльність, фінансові механізми, розвиток ринку пенсійних послуг.

## ABSTRACT

Barabash O. Status and Prospects of Development of Non-State Pension Insurance. – Manuscript.

Master's Thesis.

Specialty 072 – Finance, Banking, Insurance and Stock Market Educational Program – "Finance, Banking, Insurance and Stock Market" V. N. Karazin Kharkiv National University. – Kharkiv, 2025.

The work is devoted to the study of the current state and prospects for the development of non-state pension insurance in Ukraine. The theoretical foundations of the functioning of non-state pension funds, their role in ensuring social protection of citizens, and accumulative mechanisms of pension provision are considered. Modern approaches to the organization and management of non-state pension funds are generalized, and the main problems and risks of developing this segment of the financial market are analyzed.

Special attention is paid to the analysis of current trends and legislative initiatives aimed at improving the non-state pension insurance system, optimizing accumulative programs, and increasing the efficiency of investment activities of the funds. Recommendations are formulated for stimulating the development of non-state pension funds, enhancing the financial literacy of the population, and integrating Ukrainian experience with international practices.

**Keywords:** non-state pension insurance, pension funds, accumulative programs, social protection, investment activities, financial mechanisms, development of the pension services market.

## ЗМІСТ

|                                                                                                                           |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Вступ.....                                                                                                                | 3  |
| РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ.....                                                      | 9  |
| 1.1. Економічна сутність, принципи та функції недержавного пенсійного страхування .....                                   | 9  |
| 1.2. Роль недержавного пенсійного страхування у системі загальнообов’язкового державного пенсійного страхування.....      | 17 |
| 1.3. Аналіз нормативно-правової бази недержавного пенсійного страхування...                                               | 22 |
| РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....                                 | 29 |
| 2.1. Аналіз сучасного стану та ключових показників ринку недержавного пенсійного страхування.....                         | 29 |
| 2.2. Основні проблеми розвитку та вплив зовнішніх чинників на недержавного пенсійного страхування в Україні.....          | 37 |
| 2.3. Світовий досвід функціонування недержавних пенсійних систем.....                                                     | 44 |
| РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....                              | 50 |
| 3.1. Цифровізація та інновації у сфері недержавного пенсійного забезпечення.....                                          | 50 |
| 3.2. Напрями удосконалення державного регулювання та стимулювання участі населення в недержавних пенсійних програмах..... | 55 |
| 3.3. Пропозиції та напрями розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні.....                                    | 61 |
| Висновок.....                                                                                                             | 68 |
| Список використаних джерел.....                                                                                           | 71 |

## ВСТУП

Система пенсійного забезпечення є одним із ключових елементів соціального захисту населення, що визначає рівень добробуту громадян і стабільність соціально-економічного розвитку держави. В умовах демографічних змін, зниження рівня народжуваності та зростання тривалості життя традиційна солідарна система пенсійного забезпечення в Україні зазнає значного навантаження. Це зумовлює потребу у створенні та розвитку альтернативних механізмів формування пенсійних доходів, зокрема системи недержавного пенсійного страхування, яка є важливою складовою трирівневої пенсійної моделі.

**Актуальність теми.** Полягає в тому, що актуальність дослідження стану та перспектив розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні зумовлена глибокими соціально-економічними трансформаціями, що відбуваються в державі, а також складними демографічними, фінансовими та правовими викликами сучасності. Пенсійне забезпечення є однією з найважливіших складових системи соціального захисту населення, оскільки безпосередньо впливає на рівень добробуту громадян похилого віку та соціальну стабільність суспільства загалом.

Традиційна солідарна система пенсійного забезпечення, яка тривалий час залишалася основною формою соціального забезпечення осіб пенсійного віку, в умовах сучасних демографічних процесів дедалі більше втрачає свою фінансову стійкість. Старіння населення, скорочення чисельності працюючих осіб, зростання тіньової зайнятості, міграційні процеси, а також економічна нестабільність спричиняють постійний дефіцит пенсійних ресурсів. У результаті солідарна система не здатна у повному обсязі гарантувати гідний рівень пенсійного забезпечення, що актуалізує пошук альтернативних та додаткових механізмів соціального захисту.

У цьому контексті недержавне пенсійне страхування набуває особливої значущості як важливий елемент багаторівневої пенсійної системи. Воно виступає додатковим джерелом доходів для громадян після завершення трудової

діяльності, сприяє підвищенню рівня соціальної захищеності населення, а також формує довгострокові фінансові ресурси для національної економіки. Саме через недержавні пенсійні фонди акумулюються значні обсяги інвестиційного капіталу, який може бути спрямований на розвиток фінансового ринку, виробничого сектору та інфраструктури.

Особливої актуальності питання розвитку недержавного пенсійного страхування набуває в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови держави. Руйнування економічного потенціалу, значні бюджетні витрати на оборону та соціальні потреби, зниження рівня платоспроможності населення посилюють навантаження на державну пенсійну систему. Водночас формування власних пенсійних накопичень через недержавні механізми дозволяє частково знизити тиск на державні фінанси та створити додаткові гарантії матеріальної стабільності для громадян у майбутньому.

Важливим фактором актуальності теми є також низький рівень розвитку культури фінансового планування в українському суспільстві. Багато громадян і досі покладаються виключно на державні гарантії у сфері пенсійного забезпечення, не усвідомлюючи необхідності самостійного формування пенсійних заощаджень. Недостатня фінансова обізнаність населення, недовіра до фінансових інституцій, нестабільність економічної ситуації стримують активний розвиток недержавного пенсійного страхування. У зв'язку з цим особливої ваги набуває наукове осмислення проблем та шляхів удосконалення цієї сфери.

Не менш важливим аспектом актуальності є необхідність удосконалення правового регулювання недержавного пенсійного страхування. Наявність прогалин у законодавстві, складність процедур адміністрування пенсійних внесків, недостатній рівень захисту прав учасників пенсійних фондів негативно впливають на довіру населення до цієї системи. Розвиток недержавного пенсійного страхування потребує формування стабільної, прозорої та ефективної нормативно-правової бази, яка б відповідала сучасним економічним реаліям та європейським стандартам соціального захисту.

Актуальність обраної теми посилюється також у зв'язку з процесами європейської інтеграції України. Орієнтація на європейські моделі соціального забезпечення передбачає активний розвиток накопичувальних форм пенсійного страхування, посилення ролі приватних пенсійних інституцій, впровадження ефективних механізмів контролю та захисту прав застрахованих осіб. У багатьох країнах Європи саме недержавні пенсійні фонди забезпечують значну частину доходів громадян після виходу на пенсію, що є орієнтиром для вдосконалення вітчизняної пенсійної системи.

**Метою дослідження** є аналіз стану, проблем і перспектив розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні.

**Об'єктом дослідження** виступають економічні, організаційно-правові та соціальні засади функціонування та розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні.

**Предметом дослідження** є система недержавного пенсійного страхування як складова частина фінансового ринку України.

**Завдання дослідження** полягають у:

- розкрити сутність та функції недержавного пенсійного страхування;
- проаналізувати законодавче та нормативне базу, що регулює діяльність недержавних пенсійних фондів;
- оцінити сучасність стан ринку недержавного пенсійного забезпечення в Україні;
- визначити основні проблеми і тенденції розвитку недержавного пенсійного страхування.
- розробити пропозиції щодо удосконалення механізмів державного недержавного пенсійного страхування регулювання та стимулювання участі населення у системі недержавного пенсійного страхування.

Ступінь наукової розробки проблеми полягає в тому, що проблематика функціонування пенсійних систем та розвитку недержавного пенсійного забезпечення перебувала у центрі уваги багатьох вітчизняних науковців.

Теоретичні та практичні аспекти цієї теми досліджували у своїх працях такі вчені, як наприклад, Е. М. Лібанова, Л. Г. Ткаченко, В. М. Геєць, О. Д. Василик та інші науковці. У їхніх роботах розкрито суть пенсійного страхування, проаналізовано світовий досвід та окреслено проблеми функціонування НПФ в Україні.

**Методи наукового дослідження.** Для досягнення мети та виконання завдань дослідження у роботі використано комплекс наукових методів, що забезпечили системність, повноту та об'єктивність аналізу стану і перспектив розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні. Теоретичний аналіз дозволив розкрити сутність недержавного пенсійного страхування, визначити його роль у національній пенсійній системі та специфіку функціонування недержавних пенсійних фондів. Порівняльний аналіз дав можливість вивчити міжнародний досвід організації пенсійних систем та окреслити напрями адаптації ефективних зарубіжних моделей до українських умов. Статистичні методи забезпечили дослідження динаміки кількості учасників НПФ, обсягів активів, інвестиційних стратегій, рівня доходності та впливу зовнішніх соціально-економічних і демографічних чинників. Графічний метод сприяв наочному відображенню ключових тенденцій розвитку ринку. Системний підхід дав змогу комплексно оцінити проблеми функціонування НПФ, зокрема недостатню фінансову грамотність населення, низький рівень довіри до фінансових установ та обмеженість законодавчо визначених інструментів інвестування. Методи прогнозування застосовано з метою визначення потенційних перспектив ринку та моделювання результатів можливого реформування пенсійної системи.

**Інформаційну базу дослідження становлять** законодавчі та нормативно-правові акти України у сфері недержавного пенсійного забезпечення, офіційна статистика Національного банку України, Державної служби статистики, дані Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, аналітичні матеріали професійних об'єднань та наукові публікації з питань функціонування НПФ.

**Наукова новизна кваліфікаційної роботи.** Найбільш суттєвими науковими результатами роботи, що відзначаються новизною, є:

- систематизовано та класифіковано основні підходи до функціонування системи недержавного пенсійного страхування в Україні з урахуванням сучасних соціально-економічних викликів, демографічних змін, воєнного стану та трансформації фінансового ринку;
- запропоновано напрями адаптації міжнародного досвіду у сфері недержавного пенсійного забезпечення, зокрема щодо цифровізації пенсійних послуг, розвитку онлайн-кабінетів учасників, автоматизації обліку пенсійних накопичень та впровадження персоналізованих пенсійних програм;
- досліджено основні проблеми, що стримують розвиток недержавного пенсійного страхування в Україні, серед яких: низький рівень фінансової грамотності населення, недостатня довіра до недержавних пенсійних фондів, обмежені інвестиційні можливості та нестабільність економічного середовища;
- розроблено практичні рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування недержавних пенсійних фондів, удосконалення механізмів державного нагляду, посилення захисту прав учасників та розвитку пенсійних накопичень як довгострокового фінансового ресурсу;
- обґрунтовано роль цифрових технологій у підвищенні доступності та прозорості недержавного пенсійного страхування, зокрема в частині укладання пенсійних договорів, обліку внесків, інформування учасників та здійснення пенсійних виплат.

**Практична значущість здобутих результатів** полягає у розробці концептуальних підходів до вдосконалення системи недержавного пенсійного страхування в Україні в сучасних соціально-економічних умовах розвитку. Основний акцент зроблено на важливості недержавного пенсійного страхування як важливого елемента фінансового ринку та складової багаторівневої пенсійної системи, що забезпечує підвищення рівня соціальної захищеності населення та фінансової стабільності держави. Розроблені підходи сприяють подоланню

викликів, пов'язаних з демографічними змінами, економічною нестабільністю, трансформацією ринку фінансових послуг, а також змінами в потребах та фінансовій поведінці громадян.

**Обсяг і структура кваліфікаційної роботи.** Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел. Робота містить 2 таблиці на 2 сторінках. Список використаних джерел включає 100 найменувань та розміщений на 12 сторінках. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 70 сторінках, а загальний обсяг роботи – 81 сторінка.

## **РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ.**

### **1.1. Економічна сутність, принципи та функції недержавного пенсійного страхування**

Економічна сутність недержавного пенсійного страхування полягає у формуванні та ефективному управлінні довгостроковими фінансовими ресурсами, призначеними для додаткового матеріального забезпечення громадян у старості, а також у випадках інвалідності чи втрати годувальника.

Додаткове джерело доходу: недержавного пенсійного страхування функціонує як другий або третій рівень пенсійної системи (поряд із солідарною та/або обов'язковою накопичувальною) і має на меті компенсувати можливе зниження рівня життя після виходу на пенсію[5].

Механізм інвестування полягає в тому, що це не просто заощадження, а складний інвестиційний процес. Сплачені внески учасників (працівників, роботодавців) інвестуються в різні фінансові активи (державні цінні папери, акції, облігації, нерухомість) з метою отримання інвестиційного доходу. Саме цей дохід забезпечує зростання пенсійних заощаджень та їх захист від інфляції. Перерозподіл ризиків у часі, недержавне пенсійне страхування дозволяє особам розподілити ризик втрати доходу в старості шляхом систематичних внесків протягом періоду зайнятості[65]. Макроекономічний вплив: накопичені пенсійні активи є довгостроковим інвестиційним ресурсом для національної економіки, сприяючи розвитку фінансового ринку, стимулюючи економічне зростання та стабілізуючи фінансову систему країни.

Принципи недержавного пенсійного страхування, полягають в тому, що діяльність системи недержавного пенсійного страхування регулюється низкою фундаментальних принципів, які забезпечують її надійність, прозорість та ефективність. Приклад принципів недержавного пенсійного страхування.

Таблиця 1.1

**Принципи недержавного пенсійного страхування**

| <b>Принцип</b>                  | <b>Зміст та значення</b>                                                                                                                                                                                                                              |
|---------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Добровільність                  | Участь у недержавному пенсійному страхуванні є вільною та базується на бажанні фізичної особи. Це основна відмінність від обов'язкового державного страхування.                                                                                       |
| Накопичувальний характер        | Пенсійні кошти персоніфіковані та накопичуються на індивідуальних пенсійних рахунках учасників. Розмір майбутньої пенсії залежить від суми внесків та інвестиційного доходу.                                                                          |
| Відокремленість активів         | Активи недержавного пенсійного фонду (НПФ) відокремлені від активів його засновників, адміністратора, компаній з управління активами (КУА) та зберігача. Це забезпечує захист коштів учасників у разі банкрутства будь-якої з обслуговуючих компаній. |
| Виключність діяльності          | НПФ може займатися виключно недержавним пенсійним забезпеченням і не має на меті одержання прибутку для його розподілу між засновниками. Весь інвестиційний прибуток розподіляється між учасниками.                                                   |
| Солідарність поколінь (непряма) | Хоча недержавне пенсійне страхування є накопичувальним, воно опосередковано зменшує навантаження на солідарну систему (перши рівень), вивільняючи ресурси для поточних пенсіонерів.                                                                   |
| Прозорість та інформованість    | Учасники мають право регулярно отримувати повну інформацію про стан своїх накопичень, інвестиційний портфель та ефективність управління активами.                                                                                                     |
| Державне регулювання та нагляд  | Діяльність усіх суб'єктів системи недержавного пенсійного страхування підлягає контролю з боку відповідних державних органів для забезпечення фінансової стійкості та дотримання законодавства.                                                       |

Примітка. Розроблено Момотюк Л.Є. – принципи недержавного пенсійного страхування[35].

Система пенсійного забезпечення в Україні пройшла значну трансформацію. Згідно з Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» (09.07.2003 р. № 1057-IV) поняття «система недержавного пенсійного забезпечення» визначене як складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання додаткових до загальнообов’язкового державного пенсійного страхування виплат[1].

Під терміном недержавне пенсійне страхування недержавного пенсійного страхування ми розуміємо систему фінансових відносин і механізмів, які забезпечують добровільне накопичення грошових коштів громадян (або їхніх роботодавців) через спеціалізовані фінансові інститути — недержавні пенсійні фонди (НПФ), страхові компанії, банківські установи — з подальшим здійсненням виплат у вигляді додаткової пенсії після досягнення пенсійного віку або настання інших подій, передбачених договором[2].

Економічну сутність цієї системи можна розглядати через такі базові положення:

- Накопичувальна функція – кошти учасників системи акумулюються на індивідуальних рахунках і в подальшому виплачуються їм чи їхнім спадкоємцям, що дозволяє створити додатковий фінансовий ресурс у пенсійному віці.
- Переклад ризику – у державній солідарній системі ризик недоотримання адекватної пенсії лежить на державі; в недержавного пенсійного частину цього ризику бере на себе учасник та фінансовий посередник (через інвестиції, управління активами).
- Інвестиційна спрямованість – сформовані накопичення інвестуються в фінансові активи, тонко керовані, з метою примноження капіталу та компенсації інфляції.

- Добровільність та додатковість – участь у недержавного пенсійного є добровільною (як правило) і служить доповненням до державного пенсійного страхування, а не його заміною.

- Цільове використання коштів – накопичення спрямовані виключно на забезпечення пенсійних виплат, тобто не можуть бути використані на інші цілі[73].

Таким чином, недержавне пенсійне страхування виступає як фінансово-інвестиційний механізм, що поєднує елементи пенсійного страхування, довгострокових накопичень, інвестиційного управління активами та соціального захисту. У макроекономічному контексті він сприяє акумуляції довгострокового капіталу, зростанню фінансового ринку, зміцненню соціальної стабільності.

Формування та функціонування системи недержавного пенсійного страхування базується на певному наборі принципів, які забезпечують її ефективність, стійкість і соціальну справедливість. Нижче наведено основні з них з поясненнями[50]:

- Принцип добровільності, полягає у тому, що участь у недержавного пенсійного здійснюється на добровільній основі (за винятком випадків, передбачених законом) — це означає, що фізичні або юридичні особи самостійно приймають рішення про вступ до системи, розмір внесків, вибір фонду тощо.

- Принцип акумуляції це внески учасників не витрачаються на поточні виплати, а накопичуються і інвестуються. Це відрізняє недержавного пенсійного від суто солідарної моделі.

- Принцип цільового призначення коштів це акумульовані в системі, мають бути використані виключно для пенсійних виплат або інших передбачених договором подій (наприклад смерть, інвалідність) — це гарантує захист учасника.

- Принцип інвестування з ризиком, але з обмеженнями. Враховуючи інвестиційну природу накопичень, передбачено професійне управління активами, але із державною регламентацією та контролем.

- Принцип прозорості і звітності. Фонди зобов'язані вести облік, звітувати перед учасниками та держорганами, забезпечувати захист прав учасників.
- Принцип спадкоємності (персистентності). Накопичення мають зберігатися за учасником навіть при зміні роботодавця, якщо це передбачено договором, і/або передаватися спадкоємцям.
- Принцип взаємодопомоги і солідарності в межах фонду. Хоча недержавне пенсійне страхування має накопичувальний характер, водночас вона містить елементи страхового принципу: учасники об'єднують внески, розподіляється інвестиційний дохід між ними[85].

Економічна (фінансова) функція населення: накопичує довгострокові заощадження, які можуть бути використані як інвестиційний ресурс фінансового ринку та економіки в цілому. Сприяє зменшенню нарахувань на державний бюджет і солідарну пенсійну систему шляхом залучення приватних коштів до пенсійних нарахувань. Підвищує ефективність використання фінансових ресурсів через інвестування, управління активами, диверсифікацію ризиків[41]. Страхова функція: забезпечує захист від ризику недостатньої державної пенсії чи ризику втрати працездатності, смерті (якщо це передбачено умовами договору). Стимулює індивідуальну відповідальність за пенсійне забезпечення[69]. Ринкова функція (інституційна) сприяння розвитку фінансового ринку — створення/зростання недержавних пенсійних фондів, діяльність страхових компаній, банків-зберігачів, керуючих активами. Формує конкуренцію між фінансовими посередниками, що забезпечує якість і гнучкість пенсійних продуктів[8].

Мотиваційна функція спрямована на стимулювання громадян до свідомого планування пенсійного віку, активного забезпечення, залучення роботодавців до участі у програмі. Підвищує інтерес роботодавців до участі у формуванні пенсійних нарахувань для працівників (через податкові пільги та інші стимули)[71].

Регуляторна функція системи недержавного пенсійного страхування формує нові правила та стандарти щодо пенсійного накопичення, інвестування, фінансового посередництва, які регулюють державу — таким чином створюється інституційне середовище для довгострокових пенсійних забезпечень.

Таким чином, недержавне пенсійне страхування — це багатофункціональна система, що сприяє соціальному захисту, фінансовому накопиченню, інвестиційному управлінню та розвитку інститутів фінансового ринку.

Економічна сутність полягає в тому, що через добровільне накопичення учасників створюється капітал, який інвестується і потім формує додаткову пенсію. Принципи (добровільність, цільовість, інвестування, прозорість, спадкоємність) забезпечують ефективне функціонування. А функції (соціальна, економічна, страхова, ринкова, мотиваційна, регуляторна) вказують на багаторівневий вплив системи: від окремої особи до національної економіки[64].

Недержавне пенсійне страхування є важливою складовою багаторівневої системи пенсійного забезпечення та виступає додатковим джерелом формування доходів громадян після досягнення пенсійного віку. Його розвиток зумовлений обмеженими можливостями солідарної пенсійної системи щодо забезпечення гідного рівня життя пенсіонерів в умовах демографічного старіння населення, зростання тривалості життя та зменшення питомої ваги працюючого населення[82].

За своєю економічною природою недержавне пенсійне страхування є формою добровільного довгострокового накопичення коштів, що здійснюється фізичними та юридичними особами з метою отримання додаткової пенсії в майбутньому. Воно ґрунтується на принципах індивідуальної відповідальності, персоніфікованого обліку пенсійних внесків та інвестиційного зростання пенсійних активів.

На відміну від загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яке функціонує за солідарним принципом «поточні внески —

поточні виплати», недержавне пенсійне страхування базується на накопичувальному принципі, відповідно до якого кожен застрахований учасник формує власний пенсійний капітал протягом усього періоду трудової діяльності.

Економічна сутність недержавного пенсійного страхування проявляється у таких ключових аспектах:

- формуванні індивідуальних пенсійних накопичень;
- інвестуванні пенсійних активів з метою їх збереження та примноження;
- забезпеченні фінансової стабільності громадян після завершення трудової діяльності;
- зниженні навантаження на державну пенсійну систему.

У соціально-економічному вимірі недержавне пенсійне страхування виконує подвійну функцію: з одного боку, воно забезпечує громадянам додаткове джерело доходу в похилому віці, а з іншого — акумулює довгострокові інвестиційні ресурси, що можуть спрямовуватися на розвиток національної економіки[91].

Недержавне пенсійне страхування тісно пов'язане з розвитком фінансового ринку, оскільки пенсійні активи інвестуються в державні цінні папери, корпоративні облігації, депозити банків, інші дозволені фінансові інструменти. Таким чином, пенсійні накопичення перетворюються на важливе джерело внутрішніх інвестицій.

З правової точки зору недержавне пенсійне страхування являє собою систему договірних відносин між учасниками пенсійних програм, недержавними пенсійними фондами, адміністратором, компаніями з управління активами та зберігачами. Учасники системи самостійно визначають розмір та періодичність внесків, умови отримання пенсійних виплат, що забезпечує гнучкість та індивідуальний підхід до пенсійного забезпечення[70].

Важливою особливістю недержавного пенсійного страхування є те, що воно:

- має добровільний характер;

- функціонує на засадах довгостроковості та накопичуваності;
- передбачає інвестиційне примноження коштів;
- гарантує спадковість пенсійних накопичень;
- забезпечує персоніфікований облік пенсійних активів.

Соціальна значущість недержавного пенсійного страхування полягає в тому, що воно дозволяє громадянам самостійно формувати бажаний рівень пенсійного забезпечення незалежно від фінансових можливостей держави. Особливо актуальною ця форма страхування є в умовах економічної нестабільності, інфляційних процесів та дефіциту Пенсійного фонду України[59].

Водночас слід підкреслити, що рівень розвитку недержавного пенсійного страхування безпосередньо залежить від:

- рівня довіри населення до фінансових інститутів;
- ефективності державного нагляду та регулювання;
- стабільності фінансового ринку;
- рівня платоспроможності громадян;
- рівня фінансової грамотності населення.

Отже, недержавне пенсійне страхування за своєю економічною сутністю є важливою складовою фінансової системи держави та ефективним механізмом формування додаткових пенсійних доходів громадян. Воно ґрунтується на принципах добровільності участі, накопичувального характеру, відокремленості активів, прозорості, державного регулювання та нагляду, що забезпечує його надійність, стабільність і соціальну спрямованість. Реалізація цих принципів сприяє підвищенню довіри населення до недержавних пенсійних інституцій та створює умови для залучення довгострокових фінансових ресурсів в економіку.

Функції недержавного пенсійного страхування — соціальна, накопичувальна, інвестиційна, стимулююча та стабілізаційна — підтверджують його багатогранну роль у забезпеченні добробуту населення та розвитку фінансового ринку. Виконуючи соціальну функцію, воно підвищує рівень матеріального забезпечення осіб після завершення трудової діяльності, а через

інвестиційну — сприяє активізації економічних процесів та зростанню національної економіки.

Таким чином, недержавне пенсійне страхування є важливим елементом багаторівневої пенсійної системи України, який не лише доповнює державне пенсійне забезпечення, а й відіграє стратегічну роль у зміцненні фінансової стабільності, формуванні культури заощаджень та забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку держави.

## **1.2. Роль недержавного пенсійного страхування у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.**

Пенсійна система будь-якої держави є ключовим елементом соціального захисту населення, який покликаний забезпечити громадянам гідний рівень життя після завершення трудової діяльності[7]. В Україні система пенсійного забезпечення побудована за трирівневою моделлю, що включає:

1. перший рівень — солідарну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
  2. другий рівень — накопичувальну систему обов'язкового державного пенсійного страхування;
  3. третій рівень — систему недержавного пенсійного страхування.
- Недержавне пенсійне страхування є важливою складовою третього рівня пенсійної системи, доповнюючи державне пенсійне забезпечення та створюючи додаткові можливості для формування пенсійних заощаджень громадян. Його роль полягає не лише у фінансовій підтримці солідарної системи, а й у формуванні культури довгострокових заощаджень та відповідального ставлення громадян до власного пенсійного майбутнього[54]. У рамках обов'язкової системи держава забезпечує базовий рівень пенсійних виплат, проте через демографічний тиск, дефіцит Пенсійного фонду та низьку частку офіційно працюючих осіб рівень державних пенсій часто не відповідає реальним потребам пенсіонерів. Саме тому недержавне пенсійне страхування відіграє компенсуючу

роль, сприяючи підвищенню загального рівня пенсійних доходів. За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, активи недержавних пенсійних фондів в Україні поступово зростають, що свідчить про зростання довіри населення до цього інституту[10].

Недержавне пенсійне страхування також виконує інвестиційну функцію – накопичені пенсійні внески інвестуються в економіку, сприяючи розвитку фінансового ринку, підвищуючи ліквідність фондового ринку та стимулюючи економічне зростання. Солідарна пенсійна система в Україні базується на принципі «працівники підтримують пенсіонерів». Ця модель чутлива до демографічних змін – зменшення кількості платників внесків призводить до фінансової нестабільності Пенсійного фонду. Недержавні пенсійні фонди (НПФ) дозволяють зменшити навантаження на державний бюджет, оскільки фінансування пенсійних виплат у рамках недержавного пенсійного страхування здійснюється за рахунок добровільних внесків учасників та їхніх роботодавців, без залучення державних коштів[1].

Таким чином, недержавне пенсійне страхування виконує функцію розвантаження для державного сектору, забезпечуючи перерозподіл фінансових потоків та підвищуючи загальну стабільність пенсійної системи. Важливим аспектом є взаємодія між системою обов'язкового державного пенсійного страхування та недержавним пенсійним забезпеченням. Вони не конкурують між собою, а утворюють єдиний механізм соціального захисту, який базується на принципі багаторівневості. Держава регулює діяльність НПФ через відповідну законодавчу базу – насамперед, Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 року № 1057-IV, який визначає правові, економічні та організаційні засади функціонування системи недержавного пенсійного страхування. Діяльність недержавних пенсійних фондів контролюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, що гарантує прозорість та захист прав учасників[2].

4. Завдяки недержавному пенсійному страхуванню для громадян формується додаткова фінансова подушка безпеки, що підвищує їхню соціальну

впевненість та знижує рівень залежності від державних виплат. З огляду на необхідність реформування пенсійної системи в Україні, недержавне пенсійне страхування може стати ключовим елементом переходу до повноцінної трирівневої моделі. Воно забезпечує диверсифікацію джерел пенсійних доходів та залучає приватний капітал у сферу соціального забезпечення.[46] Розвиток недержавного пенсійного страхування також сприяє формуванню довгострокових інвестиційних ресурсів, які можна спрямувати на розвиток інфраструктури, промисловості, а також державних цінних паперів, що зрештою підтримує економіку країни.

5. Незважаючи на очевидні переваги, розвиток недержавного пенсійного страхування в Україні стримується низкою факторів:

- недостатня фінансова грамотність населення;
- низький рівень довіри до фінансових інститутів;
- недосконалість податкових стимулів для учасників НПФ;
- слабкий розвиток фондового ринку.

Подолання цих проблем потребує активної участі держави у стимулюванні добровільних пенсійних накопичень, створенні сприятливого податкового режиму та підвищенні фінансової культури громадян.

Третій рівень пенсійної системи України представлений системою недержавного пенсійного страхування, яка функціонує на засадах добровільної участі громадян та роботодавців і має на меті формування додаткового пенсійного доходу понад виплати із солідарної та накопичувальної державних систем. Його основне призначення полягає у підвищенні рівня матеріального забезпечення осіб після завершення трудової діяльності та зменшенні залежності населення від державних соціальних трансфертів.

Недержавне пенсійне страхування ґрунтується на накопичувальному принципі, відповідно до якого кожен учасник формує власні пенсійні заощадження протягом життя шляхом сплати добровільних внесків. Ці кошти інвестуються з метою збереження та примноження, а в майбутньому використовуються для здійснення пенсійних виплат[48].

На відміну від першого рівня, який має солідарний характер, і другого рівня, що є обов'язковим накопичувальним, третій рівень базується виключно на добровільності участі, що дозволяє громадянам самотійно визначати:

- розмір пенсійних внесків;
- періодичність їх сплати;
- тривалість участі у програмі;
- форму та порядок отримання пенсійних виплат.

Таким чином, система недержавного пенсійного страхування є стратегічно важливою складовою пенсійної реформи в Україні, яка забезпечує диверсифікацію джерел пенсійного доходу та формує фінансове підґрунтя гідної старості громадян.

Недержавні пенсійні фонди відіграють ключову роль у процесі трансформації та модернізації всієї системи соціального страхування, оскільки виступають інституційною основою переходу від виключно солідарної моделі пенсійного забезпечення до багаторівневої, фінансово стійкої та ринково орієнтованої системи. Саме через механізми недержавного пенсійного страхування забезпечується поступове реформування загальної системи соціального страхування шляхом диверсифікації джерел пенсійних виплат, зменшення критичної залежності від державного бюджету та посилення ролі особистої відповідальності громадян за власне пенсійне забезпечення.

У контексті реформування соціального страхування НПФ виконують функцію довгострокового фінансового стабілізатора, оскільки акумулюють індивідуальні пенсійні внески, трансформуючи їх у стратегічні інвестиційні ресурси для національної економіки. Це дозволяє не лише підвищувати рівень пенсійного забезпечення громадян, а й зміцнювати фінансову стійкість усієї системи соціального страхування в умовах демографічного старіння, скорочення чисельності працюючого населення та зростання соціальних видатків[64].

Світова практика переконливо засвідчує сталу тенденцію до розширення ролі недержавного пенсійного страхування як домінуючої форми пенсійних накопичень. У розвинених країнах саме приватні пенсійні фонди, корпоративні

пенсійні програми та індивідуальні накопичувальні рахунки формують значну частину майбутніх пенсійних виплат, що дозволяє істотно знизити навантаження на солідарні державні системи. Такий підхід відповідає сучасним викликам глобальної економіки, мобільності робочої сили, цифровізації фінансових послуг та зміні моделей зайнятості населення[88].

Для України розвиток НПФ є не лише елементом пенсійної реформи, а й стратегічним напрямом оновлення всієї системи соціального страхування відповідно до світових стандартів. Саме через активізацію недержавного пенсійного страхування стає можливим перехід до фінансово збалансованої моделі соціального забезпечення, у якій держава виконує гарантійну та регуляторну функцію, а громадяни та роботодавці — інвестиційну та накопичувальну. У перспективі це забезпечує підвищення ефективності соціального страхування, зростання рівня пенсійних доходів громадян та узгодження національної пенсійної системи з провідними світовими тенденціями розвитку недержавного пенсійного забезпечення.

Отже, недержавне пенсійне страхування відіграє важливу роль у функціонуванні пенсійної системи України, виступаючи дієвим інструментом соціальної стабільності, фінансової безпеки та інвестиційного розвитку. Його ефективна інтеграція у загальнообов'язкову систему пенсійного страхування є одним із ключових напрямів модернізації соціальної політики держави[88]

Недержавне пенсійне страхування відіграє важливу роль у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, виступаючи додатковим рівнем накопичення пенсійних коштів та створюючи механізм диверсифікації джерел пенсійного забезпечення. Участь у недержавних пенсійних фондах дозволяє громадянам формувати власні накопичення, що зменшує залежність від державного бюджету та солідарної системи, підвищує фінансову стабільність пенсійної системи та сприяє розвитку культури заощаджень. Крім того, НПФ стимулюють активізацію фінансових ринків через інвестування пенсійних активів, що позитивно впливає на економічне зростання та розвиток національної економіки.

Разом із цим, роль недержавного пенсійного страхування проявляється і через можливості реформування загальної системи соціального страхування. Світова практика свідчить, що розвиток накопичувальних пенсійних програм та приватних пенсійних фондів підвищує ефективність пенсійних систем, зменшує навантаження на державні бюджети та забезпечує більш високий рівень пенсійних виплат для громадян. Для України активізація НПФ створює передумови для формування багаторівневої та стабільної системи соціального страхування, що відповідає сучасним економічним викликам та світовим тенденціям розвитку недержавного пенсійного забезпечення.

### **1.3. Аналіз нормативно-правової бази недержавного пенсійного страхування.**

Функціонування системи недержавного пенсійного страхування в Україні ґрунтується на комплексі нормативно-правових актів, що визначають її економічні, організаційні, фінансові та соціальні засади. Нормативно-правове забезпечення є основою стабільності пенсійної системи, оскільки воно визначає правові механізми взаємодії учасників недержавного пенсійного ринку, гарантії їхніх прав, порядок формування пенсійних накопичень і контролю за діяльністю суб'єктів цього сектору.[30]

Після прийняття у 2003 році Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» №1057-IV розпочався етап формування інституційної основи третього рівня пенсійної системи. Цей закон заклав законодавчий фундамент діяльності недержавних пенсійних фондів (НПФ), адміністраторів, компаній з управління активами (КУА) та зберігачів активів НПФ[2].

Основною метою нормативного регулювання є створення прозорої, конкурентної та надійної системи недержавного пенсійного забезпечення, що забезпечує громадянам додатковий до державного рівень соціального захисту у старості.

Крім базового закону, функціонування системи недержавного пенсійного страхування регулюється також низкою інших нормативно-правових актів, серед яких:

- Закон України «Про пенсійне забезпечення» (1991 р.);
- Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (2003 р.);
- Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (2001 р.);
- Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» (2006 р.);
- Податковий кодекс України (2010 р.);
- Постанови Кабінету Міністрів України, що деталізують механізми обліку, інвестування, звітності та державного контролю діяльності НПФ.

Таким чином, правове поле недержавного пенсійного страхування в Україні є системним та багаторівневим, включаючи як спеціальні закони, так і загальне фінансове та податкове законодавство, що регламентує суміжні правовідносини.

Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» як базовий акт системи, Закон №1057-IV є ключовим нормативним актом, який визначає:

- принципи добровільності участі у системі недержавного пенсійного забезпечення;
- правовий статус недержавних пенсійних фондів;
- порядок створення, діяльності та ліквідації НПФ;
- вимоги до адміністраторів, компаній з управління активами та зберігачів;
- гарантії збереження пенсійних активів і права учасників фондів.

Згідно зі статтею 2 Закону, недержавне пенсійне забезпечення — це система відносин, що забезпечує громадянам додаткові пенсійні виплати на основі добровільних внесків фізичних та юридичних осіб[1]. Ключовим принципом є добровільність участі — як для громадян, так і для

роботодавців. Внески можуть сплачуватись як індивідуально, так і колективно (через підприємство)[76].

Особливе значення мають норми, що визначають механізми інвестування пенсійних коштів, які повинні здійснюватись лише в дозволені законом фінансові інструменти (державні облігації, банківські депозити, акції та корпоративні облігації, що мають офіційний лістинг). Такі обмеження спрямовані на мінімізацію інвестиційних ризиків і захист інтересів вкладників[20].

Відповідно до статті 50 цього Закону, контроль за діяльністю недержавного пенсійного страхування здійснюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), яка має право вимагати звітність, проводити перевірки та накладати санкції у разі порушень.

Взаємодія Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення» із суміжними нормативними актами: Закон «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»

Цей закон (№1058-IV від 9 липня 2003 р.) визначає функціонування першого та другого рівнів пенсійної системи, створюючи передумови для добровільного накопичення коштів у межах недержавного пенсійного страхування. Важливою є норма статті 2, де передбачено, що недержавне пенсійне забезпечення є складовою системи пенсійного страхування України, а тому підпадає під загальний контроль держави щодо дотримання соціальних гарантій.

Закон «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Цей нормативний акт визначає правовий статус недержавних пенсійних фондів як фінансових установ, що надають послуги з управління пенсійними активами. Закон також закріплює права споживачів фінансових послуг і встановлює вимоги до прозорості діяльності учасників фінансового ринку.

Податкове законодавство відіграє важливу роль у стимулюванні розвитку недержавного пенсійного страхування. Зокрема, стаття 165.1.29 Податкового

кодексу передбачає звільнення від оподаткування сум внесків, сплачених роботодавцем на користь працівників до недержавних пенсійних фондів у межах встановленого ліміту. Такі податкові пільги мають на меті заохочення бізнесу до участі у системі недержавного пенсійного страхування[3]. Закон «Про цінні папери та фондовий ринок» Цей акт регламентує інвестиційну діяльність НПФ. Відповідно до нього, кошти пенсійних активів можуть бути розміщені лише у надійні фінансові інструменти, допущені до обігу на регульованому ринку. Закон гарантує прозорість інвестиційних операцій і визначає вимоги до звітності компаній, які управляють активами[4].

Важливе значення мають також підзаконні акти, серед яких:

- Постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2004 р. №1092 «Про затвердження Порядку реєстрації недержавних пенсійних фондів»;
- Положення НКЦПФР від 8 грудня 2004 р. №541 «Про порядок подання звітності адміністраторами недержавних пенсійних фондів»;
- Постанова НКЦПФР №158 від 12.03.2013 р. «Про затвердження Ліцензійних умов провадження діяльності з адміністрування НПФ».

Ці документи деталізують технічні аспекти діяльності НПФ — порядок створення, ліцензування, звітності, обліку, аудиту та контролю.

Україна при формуванні власної пенсійної моделі орієнтується на міжнародні норми, зокрема:

- Рекомендації Міжнародної організації праці (МОП) №202 «Про мінімальні стандарти соціального забезпечення» (1952 р.);
- Керівні принципи ОЕСР щодо регулювання діяльності пенсійних фондів (OECD Guidelines for Pension Fund Governance);
- Рекомендації Світового банку щодо трирівневої системи пенсійного забезпечення.

Відповідно до цих документів, держави повинні забезпечити баланс між добровільністю участі, захистом прав вкладників і належним державним наглядом. Українське законодавство поступово адаптується до цих принципів,

зокрема через підвищення прозорості діяльності НПФ, вимоги до розкриття інформації та створення механізмів аудиту.

Попри значний прогрес у формуванні правових основ недержавного пенсійного страхування, в Україні зберігається низка проблем:

- фрагментарність законодавства — відсутність єдиного кодифікованого акту, який би комплексно регулював усі аспекти пенсійного забезпечення;
- обмеженість податкових стимулів для роботодавців і фізичних осіб;
- низька ефективність нагляду за діяльністю НПФ через нестачу інструментів контролю;
- недостатня гармонізація із нормами ЄС у сфері фінансових послуг.

Перспективними напрямками удосконалення є:

1. Прийняття нового Пенсійного кодексу України, який систематизує всі правові акти у сфері державного та недержавного пенсійного страхування.
2. Розширення податкових пільг для учасників і роботодавців, які здійснюють пенсійні внески.
3. Впровадження електронного моніторингу діяльності НПФ і посилення ролі НКЦПФР у забезпеченні прозорості.
4. Адаптація українського законодавства до директив ЄС щодо регулювання пенсійних фондів (зокрема, IORP II Directive 2016/2341).

Нормативно-правова база недержавного пенсійного страхування в Україні створює фундаментальні умови для функціонування добровільної пенсійної системи, що покликана доповнювати державне пенсійне забезпечення. Центральним актом виступає Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення», який у поєднанні з Податковим кодексом, законодавством про фінансові послуги та ринок цінних паперів формує цілісну правову інфраструктуру[31].

Разом із тим, для ефективного розвитку недержавного пенсійного страхування необхідно посилити інтеграцію із загальнообов'язковою системою, розширити податкові стимули, удосконалити контроль за діяльністю

недержавних пенсійних фондів і забезпечити відповідність законодавства міжнародним стандартам соціального захисту.

Незважаючи на наявність комплексного законодавства, існують певні недоліки, які впливають на розвиток недержавного пенсійного страхування в Україні: недостатня захищеність від інфляції, хоча законодавство обмежує ризики, воно не може повністю гарантувати інвестиційний дохід, який би завжди перевищував рівень інфляції. Проблема інтеграції з другим рівнем, правова база не є повністю адаптованою до повноцінного запуску обов'язкового накопичувального рівня, що створює невизначеність щодо майбутнього взаємодії систем.

Складність контролю та адміністрування, велика кількість суб'єктів (НПФ, КУА, Адміністратор, Зберігач) вимагає складної системи контролю, що створює певні адміністративні бар'єри[44].

Нормативно-правова база недержавного пенсійного страхування в Україні є досить розвинутою і базується на міжнародних принципах. Її центральним елементом є Закон «Про недержавне пенсійне забезпечення». Головна мета законодавства — захист накопичень через жорстке регулювання інвестиційної діяльності та розподіл функцій між фінансовими установами під наглядом НКЦПФР та НБУ.

Проведений аналіз нормативно-правової бази недержавного пенсійного страхування свідчить, що в Україні сформовано достатньо розгалужену систему правового регулювання цієї сфери. Правові засади функціонування недержавного пенсійного забезпечення визначаються, насамперед, Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення», який установлює принципи діяльності недержавних пенсійних фондів, порядок участі у них, механізми формування та використання пенсійних активів, а також гарантії захисту прав учасників. Доповнюють правове регулювання норми Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та інші підзаконні нормативно-правові акти.

Встановлено, що чинне законодавство забезпечує організаційну відокремленість пенсійних активів, прозорість діяльності недержавних пенсійних фондів, державний нагляд та фінансову безпеку пенсійних накопичень. Важливу роль у системі контролю відіграє Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, діяльність якої спрямована на захист прав учасників та забезпечення стабільності фінансового ринку.

Водночас, аналіз виявив низку проблемних аспектів правового регулювання, зокрема: фрагментацію нормативно-правової бази, необхідність її подальшої гармонізації з європейськими стандартами, недостатню адаптивність до сучасних економічних викликів та цифровізацію фінансових послуг. Це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення законодавства з метою підвищення довіри населення до недержавного пенсійного страхування та збільшення участі громадян у пенсійних накопиченнях.

Таким чином, нормативно-правова база недержавного пенсійного страхування в Україні загалом сформована та створює правові передумови для її функціонування та розвитку, але потребує систематичного оновлення з урахуванням світових тенденцій, євроінтеграційних процесів та завдань реформування національної системи соціального страхування.

## **РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.**

### **2.1. Аналіз сучасного стану та ключових показників ринку недержавного пенсійного страхування.**

Сучасний етап розвитку фінансової системи України характеризується посиленням ролі недержавних механізмів соціального захисту населення, серед яких особливе місце займає недержавне пенсійне страхування. В умовах демографічних змін, зростання навантаження на солідарну пенсійну систему та обмежених можливостей державного бюджету забезпечити належний рівень пенсійних виплат, третій рівень пенсійної системи стає важливим інструментом формування довгострокових заощаджень громадян. Недержавні пенсійні фонди та страхові компанії, які надають пенсійні продукти, відіграють ключову роль у диверсифікації джерел пенсійного забезпечення та стимулюванні інвестиційної активності.

Ринок недержавного пенсійного страхування в Україні залишається невеликим за обсягом у порівнянні з розвиненими країнами, але демонструє поступове зростання показників після коливань, пов'язаних із макроекономічними шоками та воєнною агресією. Інституційна інфраструктура включає недержавні пенсійні фонди (НПФ), адміністраторів фондів та компанії з управління активами (КУА), діяльність яких регулюється і контролюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР / NSSMC)[21]. За даними НКЦПФР, на кінець 2024 року в Реєстрі містилася інформація про 59 НПФ та 17 адміністраторів; у порівнянні з попереднім роком спостерігалось незначне скорочення кількості фондів, що відображає процеси укрупнення і реструктуризації ринку. Ключові показники ринку (станом на 2024 рік) Дані НКЦПФР та УАІБ за підсумками 2024 року[75].

Таблиця 2.1

Ключові показники ринку

| Показник                        | Значення<br>(орієнтовно<br>2024 р.) | Динаміка<br>(порівняно з<br>2023 р.) | Сутність                                                   |
|---------------------------------|-------------------------------------|--------------------------------------|------------------------------------------------------------|
| Загальна вартість активів НПФ   | Близько 5,5 – 5,7 млрд грн          | Зростання на 17-18%                  | Обсяг коштів, накопичених фондами.                         |
| Загальна сума пенсійних внесків | Понад 3,2 млрд грн                  | Зростання на 8-10%                   | Кошти, що регулярно надходять від вкладників та учасників. |
| Пенсійні виплати                | Зростання до 1,8 – 1,9 млрд грн     | Зростання на 13-14%                  | Обсяг коштів, виплачених учасникам, що вийшли на пенсію.   |
| Кількість НПФ                   | Близько 60                          | Стабільна                            | Кількість зареєстрованих фондів.                           |
| Кількість учасників             | Близько 880-900 тис. осіб           | Повільне зростання                   | Частка населення, охоплена третім рівнем.                  |

Примітка. Дані НКЦПФР та УАІБ за підсумками 2024 року[87]

Ключовим індикатором розвитку недержавного пенсійного страхування є чиста/загальна вартість активів, що акумулюються в НПФ. За офіційною аналітичною довідкою НКЦПФР, загальна вартість активів НПФ на 31.12.2024 становила 5 734,6 млн грн, що свідчить про зростання капіталізації ринку у порівнянні з попередніми періодами (приріст у 2024 р. за даними НКЦПФР — двозначний відсоток у порівнянні з 2023 р.). Водночас щомісячні огляди УАІБ (аналітика за підмножиною НПФ) показували дещо інші оцінки через відмінності в охопленні фондів: наприклад, за даними УАІБ, чиста вартість активів 56 НПФ на кінець листопада 2024 року становила близько 3 185,04 млн грн; різниця між джерелами пояснюється методологією розрахунку (покриття фондів, врахування валових/чистих активів, звітність адміністраторів)[18].

Кількість учасників ринку та отримувачів пенсійних виплат є іншими важливими показниками. На кінець першої половини 2021 р. реєстр відображав близько 888,3 тис. учасників; сучасні джерела вказують на коливання чисельності (у 2024–2025 рр. — умовні оцінки в діапазоні декількох сотень тисяч учасників з огляду на те, що частина фондів звітує окремо). Слід підкреслити, що кількість активних учасників і число осіб, які фактично отримують виплати (пенсіонерів по НПФ), залишається відносно невеликою — отже, ринок більше виконує функцію накопичення, ніж масових виплат на поточному етапі[47].

Динаміка активів за останні роки характеризується помірним зростанням з перервами, що зумовлено двома факторами: (1) волатильністю ринків та макроекономічними ризиками, (2) інституційними змінами (реорганізація фондів, зміни у звітності та регулюванні). Зростання загальної вартості активів у 2024 році до ~5,7 млрд грн свідчить про відновлення накопичень і певне відновлення довіри учасників після кризових періодів. Проте темпи росту залишаються нижчими від потенційних через обмежене охоплення населення та слабкий розвиток інституціонального інвестування у певні класи активів.

За чинним регулюванням, інвестиційна політика НПФ передбачає диверсифікацію портфеля і обмеження щодо допустимих інструментів (державні цінні папери, депозити, лістингові акції, облігації корпоративні тощо). У

практиці українських НПФ значну частку складають державні цінні папери та банківські депозити — це пояснюється прагненням до зниження ризику й вимогами регулятора щодо надійності. Така структуризація портфелів знижує потенційну доходність, але підвищує захищеність активів в умовах нестабільності ринку[6].

Ринок недержавного пенсійного страхування в Україні демонструє високу ступінь концентрації: значна частина загальних активів може припадати на кілька найбільших фондів та адміністраторів. Одночасно спостерігається процес укрупнення (об'єднання фондів, ліквідація неефективних структур), а регулятор активно впроваджує вимоги до прозорості звітності (перехід до XBRL-формату звітності, нові нормативні акти щодо порядку припинення діяльності НПФ тощо). Це спрямовано на підвищення довіри та стабільності ринку, але одночасно містить ризики тимчасового скорочення кількості фондів.

Аналіз показників дозволяє виділити кілька ключових проблем[66]:

1. Невисоке охоплення населення — кількість учасників і отримувачів виплат залишається відносно невеликою.
2. Консервативна структура активів — велика питома вага держоблігацій і депозитів обмежує довгострокову прибутковість.
3. Нерівномірність охоплення звітністю — різні методики (чиста vs. загальна вартість активів, охоплення фондів) ускладнюють пряме порівняння даних.
4. Ризики регуляторної трансформації та ринкової концентрації — процеси укрупнення покращують стабільність, але можуть знижувати конкуренцію.

За останніми офіційними даними, станом на 30 червня 2025 року сукупні активи всіх недержавних пенсійних фондів в Україні становили 6,2 млрд грн. У тому ж звіті зазначається, що кількість учасників системи — понад 887 000 осіб, з яких близько 92 000 вже отримують або отримували пенсійні виплати[6].

Загальна сума пенсійних внесків, сформованих за період діяльності системи, досягла 3.5 млрд грн, а сума виплачених пенсійних коштів — близько 2 млрд грн.

Крім того, загальний інвестиційний дохід НПФ перевищив 5,3 млрд грн — що говорить про те, що частина активів не лише зберігалася, а й зростала за рахунок інвестиційних прибутків[72].

Ці дані дають змогу зробити висновок, що ринок НПС в Україні існує, функціонує та накопичує активи — але його масштаби залишаються відносно невеликими в контексті загальної економіки та потреб населення[6].

Згідно з даними за 2024 рік, загальна чиста вартість активів (NAV) 56 НПФ зросла на 17.3% і перевищила 5.72 млрд грн. Це свідчить про стабільне зростання ринку навіть всупереч економічній нестабільності, викликаній зовнішніми чинниками.

Прибутковість деяких фондів була навіть вище інфляції та доходів за банківськими депозитами, що показує, що інвестиційний потенціал НПФ реальний за умови розумного управління.

Утім, ростуть не лише активи — важливою залишається тенденція консолідації ринку. За даними аналітиків, кількість адміністраторів та фондів змінюється, деякі фонди закриваються або об'єднуються — що свідчить про перебудову ринку з метою підвищення ефективності.

Ринок НПС в Україні характеризується високим рівнем концентрації. Наприклад, за даними 2025 року, інвестиційна група ICU Investment Group контролює приблизно 19% активів ринку НПФ. Якщо виключити корпоративний фонд під управлінням центрального банку — її частка зростає до 32%[7].

Така концентрація вказує, що невелика кількість управлінських компаній формує більшу частину пенсійних активів — що може бути як перевагою (масштаб, професійність), так і ризиком (залежність від кількох великих гравців, зростання системного ризику)[101].

За даними 2024 року, деякі фонди, що управляються ICU, показали значну рентабельність: наприклад, NPF Dynasty продемонстрував чистий дохід понад 19,8%, інші фонди — аналогічні показники, що значно перевищує доходи за банківськими депозитами або облігаціями. Це представляє одну з головних переваг НПС — можливість отримувати доходність, яка дозволяє зберегти або навіть примножити пенсійні заощадження з урахуванням інфляції та інших економічних ризиків[56].

Попри наявність даних, аналіз ринку НПС стикається з кількома важливими обмеженнями:

- Неповне охоплення статистикою: не всі фонди регулярно публікують чисту вартість активів, склад активів, структуру учасників, що ускладнює повну оцінку ринку.
- Відсутність відкритих даних по окремих регіонах та за віковими групами учасників, що обмежує можливість аналізу охоплення і ефективності НПС серед різних соціальних верств.
- Коливання валютного курсу, інфляція, економічна нестабільність — ці зовнішні чинники впливають на доходність і привабливість пенсійних програм, що створює додаткову невизначеність для потенційних та існуючих учасників.
- Концентрація ринку — хоча велика частка активів під управлінням кількох великих гравців може підвищувати стабільність, водночас це означає підвищену системну залежність, і у випадку кризи — підвищений ризик для всього сектору.

Ці обмеження слід враховувати при будь-якому аналізі, а також під час формування рекомендацій щодо розвитку НПС.

За наявних темпів зростання активів і поступового посилення регуляторного поля можна прогнозувати поступове збільшення ролі недержавного пенсійного страхування у загальній системі пенсійного забезпечення. Прискорення цього процесу потребуватиме: (а) розширення податкових стимулів і стимулів для роботодавців; (б) підвищення фінансової

грамотності населення; (в) розвиток ринків капіталу для підвищення диверсифікації та доходності активів. Уже наявні тренди укрупнення, цифровізації звітності і посилення стандартів корпоративного управління сприятимуть стабілізації та зниженню операційних ризиків.

Станом на 30 червня 2025 року загальні активи всіх недержавних пенсійних фондів (НПФ) в Україні становили 6,2 млрд грн, а кількість учасників перевищувала 887 тисяч осіб, з яких приблизно 92 тисячі вже отримували або продовжують отримувати пенсійні виплати. Водночас загальна сума пенсійних внесків за відповідний період досягла 3,5 млрд грн, а пенсійних виплат — близько 2,0 млрд грн. У фондів, які перебувають під управлінням одного з провідних гравців ринку — ICU Investment Group — обсяг активів за 2024 рік зріс на понад 20 %, що свідчить про довіру певної частини населення до недержавних пенсійних програм навіть в умовах макроекономічної нестабільності[78].

Незважаючи на ці позитивні зміни, ринок НПС залишається відносно маломасштабним: частка учасників пенсійних фондів у загальній кількості працюючого населення залишається невеликою, а охоплення — недостатнім. Часто перешкодами є недостатня фінансова грамотність населення, обмежена прозорість діяльності деяких фондів, а також недовіра до недержавних інститутів пенсійного забезпечення. До того ж, на ринку існує явна концентрація активів — значну частку контролюють кілька найбільших фондів, що зменшує конкуренцію та обмежує вибір для потенційних учасників.

Для активізації розвитку ринку недержавного пенсійного страхування доцільно реалізувати такі заходи. По-перше, необхідно проводити системні освітні програми та інформаційні кампанії з підвищення фінансової та пенсійної грамотності населення, щоб громадяни усвідомлювали переваги добровільного накопичувального пенсійного страхування. По-друге, варто заохочувати розвиток корпоративних пенсійних програм за участю роботодавців — це сприятиме залученню до НПС молодих працівників і середнього класу, які мають стабільний дохід. По-третє, слід оптимізувати інвестиційну політику

фондів, забезпечуючи диверсифікацію активів і прагнучи стабільної, реальної доходності, яка перевищує рівень інфляції. По-четверте, необхідно підвищити прозорість і відкритість діяльності НПФ: регулярні звіти, онлайн-сервіси для учасників, зрозумілі умови вступу й виходу — усе це сприятиме довірі та залученню нових клієнтів. Також важливим є подальше вдосконалення нормативно-правової бази та державного нагляду за діяльністю фондів.

За реалізації цих заходів можна очікувати на такі тенденції розвитку ринку НПС: поступове збільшення кількості учасників і обсягів накопичень; стабільне зростання активів фондів; підвищення доходності пенсійних накопичень, що робить їх конкурентними відносно державних пенсій; зростання ролі НПС як надійного третього рівня пенсійної системи; активне впровадження цифрових технологій у адміністрування пенсійних рахунків і взаємодію з учасниками; а також формування умов для довгострокових інвестицій у національну економіку через пенсійні накопичення. У довгостроковій перспективі такий розвиток може суттєво підвищити соціальну захищеність громадян, зменшити навантаження на державну пенсійну систему і сприяти стабільності фінансової системи країни.

Отже, ринок недержавного пенсійного страхування в Україні перебуває на етапі поступового становлення та має значний потенціал для подальшого розвитку, попри наявні проблеми у вигляді низької фінансової грамотності населення, обмеженої довіри до недержавних пенсійних фондів та недостатньої залученості громадян до накопичувальних програм. Разом з тим, зростання активів НПФ, поява нових корпоративних програм, цифровізація послуг та орієнтація на світові тенденції розвитку пенсійних систем створюють сприятливі умови для посилення ролі недержавного пенсійного страхування як важливого елемента фінансової системи та ефективного інструменту підвищення рівня соціального захисту населення в довгостроковій перспективі.

## **2.2. Основні проблеми розвитку та вплив зовнішніх чинників на недержавне пенсійне страхування в Україні.**

Незважаючи на наявність законодавчої бази та функціонуючих інституцій, недержавне пенсійне страхування в Україні залишається недостатньо розвиненим. Його частка у загальній структурі пенсійного забезпечення є незначною — за оцінками НКЦПФР, обсяг активів НПФ становить менш ніж 1 % від ВВП України. Це свідчить про те, що недержавне пенсійне страхування поки що не виконує масштабної функції фінансового забезпечення осіб похилого віку, а лише доповнює солідарну державну систему. Причини такого стану носять комплексний характер — від економічних і законодавчих до соціально-психологічних[24].

До ключових економічних перешкод розвитку недержавного пенсійного страхування належить передусім низький рівень доходів населення, що істотно обмежує можливості громадян здійснювати регулярні пенсійні внески та знижує мотивацію до участі в довгострокових накопичувальних програмах. Вагомим стримувальним чинником виступає також високий рівень інфляції та загальна макроекономічна нестабільність, які знецінюють заощадження населення й негативно впливають на реальну дохідність пенсійних активів.

Розвиток системи недержавного пенсійного страхування ускладнюється обмеженістю внутрішнього фінансового ринку та недостатнім рівнем розвитку фондового ринку, що звужує можливості диверсифікації інвестиційного портфеля пенсійних фондів і обмежує їх доступ до надійних довгострокових фінансових інструментів.

Додаткові труднощі створюють високі інвестиційні ризики, зумовлені воєнним станом і нестабільними умовами післякризового відновлення економіки, що знижує активність інвесторів та стримує приплив коштів у пенсійну систему. Водночас суттєвою перешкодою залишається й низький рівень заощаджувальної культури населення, що формує орієнтацію на поточне

споживання та зменшує готовність громадян до довгострокового пенсійного накопичення[81].

Низький рівень доходів населення за даними Державної служби статистики України, середня заробітна плата у 2024 році становила близько 18–19 тис. грн, проте значна частина населення отримує доходи на рівні мінімальної. Це обмежує можливості відрахувань до недержавних пенсійних фондів. Для більшості громадян накопичення пенсійних внесків не є пріоритетом, оскільки фінансова поведінка зосереджена на поточному споживанні та короткострокових цілях[47].

Інфляційні та валютні ризики, високі темпи інфляції, девальвація гривні та макроекономічна нестабільність знижують привабливість довгострокових інвестицій, до яких належать пенсійні накопичення. Недержавні пенсійні фонди вимушені інвестувати переважно у низькоризикові, але малоприбуткові активи — державні облігації, банківські депозити, що обмежує потенційний дохід учасників[22].

Відсутність розвинутого фондового ринку. Через вузький перелік надійних фінансових інструментів інвестиційна диверсифікація пенсійних фондів обмежена. Це знижує ефективність інвестиційної політики НПФ та стримує довіру населення. За даними НКЦПФР, понад 70 % активів фондів у 2024 році вкладено у державні облігації, близько 20 % — у депозити, і лише 5–10 % — в акції чи корпоративні облігації.

Низька фінансова культура населення — одна з найвагоміших причин повільного розвитку недержавне пенсійне страхування. Значна частина громадян не розуміє механізмів роботи пенсійних фондів, не відрізняє державну пенсійну систему від недержавної, а також не довіряє фінансовим інститутам. Соціологічні опитування свідчать, що понад половина українців побоюється втрати накопичених коштів або не вірить у стабільність пенсійних фондів. Негативний досвід банківських криз 2014–2015 років посилив цю недовіру, і вона досі впливає на поведінку потенційних учасників[19].

Додатковим чинником є низька мотивація роботодавців брати участь у пенсійних програмах для працівників. У більшості підприємств відсутня корпоративна культура соціального страхування, а надання пенсійних програм розглядається як додаткове фінансове навантаження.

Попри існування Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» (2003 р.), нормативна база потребує вдосконалення відповідно до сучасних реалій. Серед основних проблем[58]:

- Недостатня узгодженість із іншими законодавчими актами, зокрема із Податковим кодексом України. Наявні податкові стимули для учасників НПФ не є достатніми для масового залучення населення.
- Складність адміністрування внесків: система звітності між фондами, адміністраторами, банками та НКЦПФР залишається громіздкою.
- Відсутність чіткої державної стратегії розвитку третього рівня пенсійної системи, який включає НПФ, у загальній структурі пенсійного забезпечення.
- Недостатній контроль за діяльністю дрібних НПФ, що може створювати ризики зловживань або неефективного управління активами.

За останні роки НКЦПФР розробила низку ініціатив щодо підвищення прозорості, зокрема впровадження системи звітності XBRL, посилення вимог до адміністраторів і КУА. Проте практична імплементація нових стандартів потребує часу й адаптації ринку[79].

Вплив зовнішніх чинників (воєнний стан, пандемія, міграційні процеси): Військова агресія країни агресора проти України, війна 2022–2025 рр. стала безпрецедентним викликом для фінансової системи держави[16]. Вона зумовила:

- скорочення платоспроможності населення;
- релокацію бізнесів;
- втрату частини учасників НПФ через міграцію або зниження доходів;
- консервацію інвестиційних стратегій.

Фонди змушені були перейти до максимально безризикової політики, інвестуючи майже виключно у державні облігації військового часу, що забезпечують стабільність, але не високу дохідність. Крім того, зростання інфляції та скорочення внутрішнього ринку праці ускладнило залучення нових учасників.

Пандемія COVID-19, період 2020–2021 рр. також негативно вплинув на накопичувальні пенсійні програми. Внаслідок карантинних обмежень і зменшення доходів громадян частка добровільних внесків знизилася. Однак ця криза показала важливість наявності власних накопичень на випадок непередбачуваних обставин, що в перспективі може підвищити інтерес до недержавне пенсійне страхування [13].

Міграційні процеси, за оцінками аналітиків, близько 5–6 млн громадян України перебувають за кордоном, що призводить до втрати потенційної бази платників внесків. Водночас трудові мігранти часто беруть участь у пенсійних програмах інших країн, що створює виклик для інтеграції накопичень у майбутньому[12].

Сучасні технологічні тенденції впливають і на пенсійну сферу. З одного боку, цифровізація створює нові можливості — електронні кабінети учасників, онлайн-звітність, мобільні застосунки адміністраторів. З іншого — відсутність єдиної цифрової екосистеми та слабкий рівень кіберзахисту фондів стримує інноваційний розвиток. У перспективі запровадження електронної платформи для обліку накопичень (аналогічної польській ZUS чи естонській e-Pension) могло б суттєво підвищити прозорість та довіру населення[77].

Для стабілізації та розвитку недержавне пенсійне страхування необхідно:

1. Розширити податкові стимули — надати пільги як учасникам, так і роботодавцям, що сплачують пенсійні внески за працівників.
2. Забезпечити макроекономічну стабільність — зниження інфляції та відновлення ринку праці стимулює накопичувальну поведінку.

3. Підвищити фінансову грамотність населення — через інформаційні кампанії, освітні програми, співпрацю з банками й університетами.

4. Поглибити співпрацю між державою і НПФ — створити механізми взаємного контролю, запровадити єдину державну інформаційну платформу обліку внесків.

5. Розвивати фінансові ринки — розширення інструментів інвестування підвищить прибутковість активів фондів.

6. Враховувати міжнародний досвід — особливо моделі Польщі, Литви, Естонії, де третій рівень пенсійної системи є важливим елементом соціального захисту.

Проблеми розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні мають системний характер. Вони зумовлені як внутрішніми економічними факторами, так і зовнішніми викликами — війною, міграцією, демографічними змінами[44].

Водночас існує потенціал для зростання цього сектора: формування довіри до фінансових інститутів, подальше вдосконалення законодавчої бази, цифровізація та запровадження нових інструментів інвестування можуть перетворити недержавне пенсійне страхування на важливий елемент стійкої пенсійної системи[52].

Розвиток системи недержавного пенсійного страхування в Україні відбувається під впливом не лише внутрішніх соціально-економічних умов, а й зовнішніх чинників, пов'язаних із глобальними економічними процесами, світовими фінансовими ринками, міжнародною практикою пенсійного забезпечення та геополітичною ситуацією. Сукупність цих факторів безпосередньо впливає на стабільність функціонування недержавних пенсійних фондів, дохідність пенсійних активів та рівень довіри населення до системи пенсійних накопичень.

Недержавне пенсійне страхування є складовою фінансового ринку, а тому безпосередньо залежить від стану світової економіки. Коливання фондових

ринків, зміна відсоткових ставок, глобальні фінансові кризи, рецесії та інфляційні процеси впливають на[80]:

- вартість цінних паперів, у які інвестуються пенсійні активи;
- рівень інвестиційного доходу недержавних пенсійних фондів;
- стабільність фінансових інститутів;
- загальний рівень ризиків у пенсійному секторі.

У періоди світової економічної нестабільності знижується дохідність інвестиційних портфельів, що негативно позначається на темпах зростання пенсійних накопичень та довірі учасників до системи НПС.

Воєнний стан і загальна геополітична нестабільність є потужними зовнішніми чинниками, які безпосередньо впливають на розвиток недержавного пенсійного страхування в Україні. До основних наслідків належать:

- зменшення інвестиційної привабливості фінансового ринку;
- переорієнтація державних і приватних фінансових ресурсів на першочергові потреби;
- зниження реальних доходів населення;
- посилення схильності громадян до короткострокових, а не довгострокових фінансових рішень.

У таких умовах недержавне пенсійне страхування втрачає привабливість як інструмент віддаленого фінансового планування.

Євроінтеграційний курс України зумовлює необхідність гармонізації національного пенсійного законодавства з європейськими стандартами. Це проявляється у:

- посиленні вимог до прозорості діяльності пенсійних фондів;
- підвищенні стандартів фінансової звітності;
- удосконаленні системи державного нагляду;
- розширенні прав учасників пенсійних програм.

Такий вплив є позитивним у довгостроковій перспективі, однак у короткостроковому періоді потребує значних інституційних та фінансових змін[60].

Світовий досвід функціонування недержавних пенсійних систем відіграє важливу роль у формуванні національної моделі НПС. У більшості розвинених країн третій рівень пенсійної системи є масовим інструментом довгострокового заощадження та забезпечує значну частину пенсійного доходу громадян.

На відміну від України, в розвинених державах характерними є:

- обов'язкове або квазіобов'язкове залучення громадян до накопичувальних програм;
- потужні системи податкового стимулювання пенсійних внесків;
- високий рівень довіри населення до фінансових інститутів;
- розвинений фондовий ринок як основа ефективного інвестування пенсійних активів;
- високий рівень фінансової грамотності громадян.

Для України цей досвід є важливим орієнтиром, однак його пряме копіювання є неможливим без урахування національних соціально-економічних реалій.

Отже, розвиток недержавного пенсійного страхування в Україні відбувається в умовах значного впливу як внутрішніх проблем, так і потужних зовнішніх чинників, серед яких ключову роль відіграють воєнний стан, макроекономічна нестабільність, інфляційні процеси, демографічні зрушення та коливання на фінансових ринках. До основних внутрішніх проблем належать низький рівень доходів населення, недостатня фінансова грамотність, обмежена довіра до недержавних пенсійних фондів, недосконалість нормативно-правового регулювання та слабкий розвиток фондового ринку. Сукупний вплив цих факторів стримує масове залучення населення до системи добровільного пенсійного забезпечення, проте водночас об'єктивна необхідність диверсифікації джерел пенсійних доходів, світові тенденції розвитку накопичувальних систем і поступова цифровізація фінансового сектору формують передумови для подальшого розвитку недержавного пенсійного страхування як важливого елемента соціального захисту населення в Україні.

### **2.3. Світовий досвід функціонування недержавних пенсійних систем.**

Світовий досвід переконливо є важливим елементом сталого соціального захисту населення та інструментом довгострокового інвестування. У більшості країн світу пенсійна система побудована за багаторівневою моделлю, рекомендованою Світовим банком, яка включає[15]:

1. Перший рівень — солідарна державна система, що гарантує базову пенсію за рахунок обов'язкових внесків працюючого населення.
2. Другий рівень — обов'язкове накопичувальне страхування, коли частина внесків спрямовується на персональний рахунок працівника.
3. Третій рівень — добровільне недержавне пенсійне забезпечення, що формується через приватні фонди, страхові компанії або індивідуальні накопичення.

Саме третій рівень, тобто недержавні пенсійні системи, є ключовим чинником диверсифікації джерел доходів людей похилого віку та зниження навантаження на державний бюджет[28].

Польща вважається одним із найуспішніших прикладів реформування пенсійної системи серед країн Центрально-Східної Європи. З 1999 року в країні запроваджено три рівні пенсійного забезпечення[25]:

- перший — солідарний (державний ZUS),
- другий — обов'язкові відкриті пенсійні фонди (OFE),
- третій — добровільні індивідуальні програми (IKE, IKZE).

Участь у системі OFE є частково обов'язковою для осіб певних вікових категорій. Держава забезпечує жорсткий контроль над діяльністю фондів, їх прозорістю та безпекою активів.

Важливо, що Польща активно стимулює участь роботодавців і працівників, запровадивши податкові пільги на внески до пенсійних фондів. Це дозволило охопити понад 60 % економічно активного населення трирівневою пенсійною моделлю.

Країни Балтії після 2000 року також перейшли до комбінованої системи пенсійного страхування[48].

У Литві другий рівень (накопичувальний) є обов'язковим для нових учасників ринку праці, тоді як третій рівень — добровільні приватні пенсійні фонди, які активно підтримуються державою через систему податкових відрахувань.

Латвія створила ефективну інформаційну платформу, де кожен громадянин може онлайн відстежувати стан своїх накопичень — приклад високого рівня прозорості та довіри.

У Німеччині недержавне пенсійне забезпечення має давню традицію. Система складається з трьох рівнів:

1. Державна пенсія (Gesetzliche Rentenversicherung),
2. Корпоративні пенсійні схеми (Betriebliche Altersversorgung),
3. Індивідуальні програми (Riester-Rente, Rürup-Rente).

Корпоративні програми діють на основі трудових угод між роботодавцем і працівником, а держава компенсує частину внесків через податкові знижки[47]. У результаті понад 80 % працюючих громадян охоплено хоча б одним видом пенсійного накопичення. Це створює стійку основу для забезпечення в старості та значний обсяг внутрішніх інвестицій у національну економіку.

Швеція є одним із лідерів світу за рівнем ефективності пенсійної системи. Тут функціонує індивідуальна система накопичень Premium Pension, у якій кожен працівник має персональний рахунок. Держава надає можливість учаснику самостійно обирати фонд для інвестування своїх внесків серед сотень зареєстрованих керуючих компаній. Це стимулює конкуренцію, знижує витрати на адміністрування та підвищує прибутковість активів. Крім того, існує державна електронна платформа Pensionsmyndigheten, де всі накопичення відображаються в реальному часі, що формує високий рівень довіри населення.

Данська пенсійна модель ґрунтується на поєднанні державної базової пенсії та обов'язкових корпоративних схем, у межах яких роботодавці сплачують значну частку внесків. Данія посідає перше місце у рейтингу Mercer

Global Pension Index (2024) завдяки прозорості, низьким адміністративним витратам і стабільній прибутковості фондів, що в середньому становить 5–6 % річних у реальному вираженні[100].

У Сполучених Штатах пенсійна система базується на трьох компонентах:

1. Державна соціальна програма Social Security,
2. Корпоративні пенсійні програми (401(k), 403(b)),
3. Індивідуальні пенсійні рахунки (IRA).

Система 401(k) дозволяє працівникам добровільно відраховувати частину доходу до пенсійного рахунку, який інвестується у фонди. Роботодавці часто здійснюють matching-contribution — додають внески від себе, що стимулює участь[9].

Податкові пільги та розвинений фондовий ринок зробили цю модель надзвичайно успішною: понад 70 млн американців беруть участь у таких програмах, а загальні активи перевищують 35 трлн доларів США, що становить близько 150 % ВВП.

Канада поєднує державну пенсійну програму CPP (Canada Pension Plan) з приватними пенсійними фондами та RRSP (Registered Retirement Savings Plan). Держава забезпечує податкові пільги для заохочення громадян до накопичень, а активи канадських пенсійних фондів перевищують 4 трлн канадських доларів. Канадська модель вирізняється ефективним державним регулюванням і незалежністю фондів управління активами (наприклад, Ontario Teachers' Pension Plan)[98].

У Японії діє система корпоративних пенсійних фондів, де основну роль відіграють роботодавці. Внески спрямовуються на індивідуальні рахунки працівників, які мають право на податкові знижки. Особливістю є високий рівень дисципліни внесків і стабільна дохідність (у середньому 3–4 % річних), що підтримує довіру до системи.

Сінгапурська модель базується на Central Provident Fund (CPF) — універсальній накопичувальній системі, що поєднує пенсійне, медичне та житлове страхування. CPF є прикладом інтегрованого підходу, де всі внески

зберігаються на індивідуальних рахунках і використовуються протягом життя громадянина. Це одна з найуспішніших моделей управління соціальними накопиченнями у світі[26].

Аналіз світового досвіду дозволяє виокремити ключові фактори успіху недержавних пенсійних систем: стабільна економіка та фондовий ринок. Розвинені країни забезпечують надійні фінансові інструменти для інвестування пенсійних активів. Довіра населення прозорість, державний контроль та інформаційна відкритість підвищують рівень участі громадян.

Податкові стимули, зниження податкового навантаження на внески та інвестиційний дохід мотивує як роботодавців, так і працівників, тощо.

Для України доцільно адаптувати такі елементи міжнародної практики:

- Запровадження податкових стимулів, аналогічних моделям Польщі чи Канади, що заохочують добровільну участь;
- Розвиток корпоративних пенсійних програм, як у Німеччині або США, через співфінансування роботодавців;
- Цифровізація системи обліку за зразком Швеції та Латвії;
- Зміцнення фондового ринку, що забезпечить ефективне інвестування пенсійних активів;
- Підвищення рівня фінансової грамотності — навчальні кампанії, спрямовані на молодь і підприємців;
- Створення єдиної електронної платформи недержавного пенсійного забезпечення, інтегрованої з реєстрами Державної податкової служби та банків.

Адаптація цих практик може суттєво прискорити розвиток українського ринку недержавного пенсійного страхування та підвищити рівень довіри громадян[27].

Світовий досвід свідчить, що недержавні пенсійні системи — це не лише соціальний інститут, а й потужний інструмент економічного зростання. Вони стимулюють внутрішнє інвестування, забезпечують фінансову стабільність громадян і знижують залежність від державних трансфертів. Україна має всі передумови для створення сучасної моделі недержавного

пенсійного забезпечення, проте її реалізація потребує поєднання економічних стимулів, законодавчих реформ і технологічних інновацій. Запровадження найкращих міжнародних практик — це шлях до підвищення стійкості пенсійної системи, довіри населення та формування фінансово зрілої нації.

Світовий досвід розвитку недержавних пенсійних систем свідчить про їх важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності пенсійного забезпечення, зменшенні навантаження на державні бюджети та підвищенні рівня соціального захисту населення. У більшості економічно розвинених країн недержавне пенсійне страхування є невід’ємною складовою багаторівневої пенсійної системи й активно підтримується державою через податкові стимули та ефективне регулювання. Вагомий внесок у формування сучасної моделі пенсійного забезпечення зробили рекомендації Світового банку, який запропонував концепцію трирівневої пенсійної системи: солідарний рівень, обов’язковий накопичувальний та добровільний недержавний[56].

Однією з найуспішніших моделей недержавної пенсійної системи вважається система Чилі, де ще у 1980-х роках було здійснено повний перехід від солідарної системи до накопичувальної. Пенсійні кошти громадян тут акумулюються у приватних пенсійних фондах, які інвестують їх у фінансові інструменти. У результаті це сприяло активному розвитку фондового ринку, залученню інвестицій та формуванню значних довгострокових ресурсів для економіки. Водночас практика Чилі також засвідчила необхідність постійного державного контролю з метою недопущення соціальної нерівності та зниження ризиків для вкладників.

У Сполучених Штатах Америки, зокрема в США, провідну роль відіграють корпоративні пенсійні програми, найпоширенішою з яких є система 401(k). Вона передбачає добровільні відрахування працівників із заробітної плати та часто — додаткові внески роботодавця. Держава стимулює участь у таких програмах через значні податкові пільги, що робить недержавне пенсійне забезпечення масовим і доступним для населення. Саме завдяки цій системі

мільйони американців формують власні пенсійні накопичення незалежно від державної пенсії.

Європейський досвід також свідчить про ефективність недержавних пенсійних систем. У таких країнах, як Нідерланди та Данія, професійні та корпоративні пенсійні фонди охоплюють переважну більшість працюючого населення. Особливістю цих країн є тісна взаємодія держави, роботодавців і працівників, а також обов'язкова участь у професійних пенсійних програмах для певних галузей економіки. Завдяки цьому рівень заміщення заробітної плати після виходу на пенсію є одним із найвищих у світі[78].

Цікавим є досвід Польщі, де функціонує змішана модель пенсійної системи з поєднанням солідарного, накопичувального та недержавного рівнів. Польща пройшла складний шлях реформування пенсійного забезпечення, під час якого були враховані демографічні зміни, старіння населення та необхідність фінансової збалансованості системи. Запровадження індивідуальних пенсійних рахунків та корпоративних програм дозволило значно активізувати участь громадян у недержавному пенсійному страхуванні.

Отже, світовий досвід переконливо доводить, що ефективне функціонування недержавних пенсійних систем можливе лише за умови стабільної економіки, високого рівня довіри населення до фінансових інститутів, активної участі роботодавців та державної підтримки через податкові стимули й прозоре регулювання. Для України адаптація кращих міжнародних практик — зокрема розвитку корпоративних пенсійних програм, цифровізації пенсійних сервісів і стимулювання добровільних внесків — може стати важливим кроком на шляху реформування всієї системи пенсійного забезпечення та підвищення добробуту громадян.

## **РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ**

### **3.1. Цифровізація та інновації у сфері недержавного пенсійного забезпечення**

У сучасних умовах цифрова трансформація стала ключовим чинником модернізації всіх сегментів фінансової системи, зокрема й пенсійного забезпечення. Цифровізація дозволяє підвищити ефективність управління пенсійними активами, прозорість діяльності недержавних пенсійних фондів (НПФ), оперативність обміну інформацією між учасниками системи та зменшити адміністративні витрати.

Для України цифровізація недержавного пенсійного страхування є не лише технологічною, а й соціально-економічною потребою. Вона спрямована на підвищення довіри населення до приватних пенсійних інститутів, спрощення процедур адміністрування внесків і забезпечення громадянам зручного доступу до інформації про власні пенсійні рахунки[34].

Процеси цифрової трансформації у сфері недержавного пенсійного страхування відбуваються за кількома ключовими напрямками:

1. Впровадження електронного документообігу та звітності. НКЦПФР (Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку) у 2023–2024 роках завершила перехід на XBRL-формат звітності, який дозволяє стандартизувати фінансові дані та підвищити їх аналітичну якість. Завдяки цьому адміністратори НПФ та компанії з управління активами отримали змогу подавати звіти в електронному вигляді з мінімальними людськими помилками, а учасники ринку — швидше отримувати доступ до актуальної інформації.

2. Розвиток онлайн-платформ та мобільних застосунків. Адміністратори недержавних пенсійних фондів активно впроваджують власні персональні онлайн-кабінети, де учасники можуть переглядати залишки коштів, графік внесків, доходність, історію транзакцій, а також оновлювати свої

персональні дані. Наприклад, низка адміністраторів («ОТП Пенсія», «ПриватФонд», «Всеукраїнський пенсійний фонд») створили інтерактивні сервіси, що дозволяють здійснювати моніторинг рахунку в реальному часі.

3. Інтеграція з електронними державними сервісами. У рамках загальнодержавної стратегії цифрової трансформації, передбаченої Концепцією розвитку цифрової економіки України (затвердженою розпорядженням КМУ № 67-р від 17.01.2018 р.), здійснюється поступова інтеграція пенсійних сервісів з платформою «Дія» та Єдиним державним вебпорталом електронних послуг. Це має на меті спростити процеси укладання договорів із НПФ, авторизації користувачів і доступу до інформації про накопичення.

4. Використання технологій блокчейн та смарт-контрактів. У міжнародній практиці активно впроваджується блокчейн у сфері пенсійного обліку для забезпечення незмінності, захисту та прозорості інформації про пенсійні внески. Такі системи вже тестуються у Нідерландах, Сінгапурі, Естонії. Для України потенційне застосування блокчейну може стати дієвим засобом боротьби з шахрайством, підробкою документів та несанкціонованими змінами даних учасників НПФ.

5. Розвиток аналітичних та інвестиційних ІТ-рішень. Цифрові технології у сфері управління активами дозволяють компаніям-управителям застосовувати Big Data, штучний інтелект (AI) та машинне навчання (ML) для прогнозування ринкових трендів, оцінки ризиків, формування оптимального інвестиційного портфеля. Такі інновації дають змогу підвищити дохідність пенсійних накопичень і зменшити ризики втрат унаслідок людського фактору[28].

Впровадження цифрових технологій у сфері недержавного пенсійного страхування створює низку переваг:

- Для учасників системи:
  - зручний цілодобовий доступ до персональних пенсійних рахунків;
  - підвищена прозорість діяльності фонду;

- зниження витрат часу на укладання договорів і отримання довідок;
- автоматичне повідомлення про стан рахунку, доходність і терміни внесків.

- Для адміністраторів та КУА:
  - автоматизація процесів обліку та звітності;
  - підвищення точності розрахунків;
  - мінімізація ризиків порушень нормативних вимог;
  - скорочення операційних витрат і підвищення ефективності управління активами.

Попри очевидні переваги, цифровізація недержавного пенсійного страхування має й певні виклики:

- Кібербезпека, зі зростанням кількості онлайн-операцій підвищується ризик витоку персональних даних та кібератак. Необхідне впровадження єдиних стандартів кіберзахисту, сертифікації систем і резервного копіювання даних.

- Нерівномірність цифрової доступності частина населення, особливо старшого віку або у сільській місцевості, не має стабільного доступу до інтернету чи цифрових навичок, що може ускладнювати користування електронними сервісами.

- Потреба у законодавчому забезпеченні, наявна нормативна база лише частково регламентує питання електронної взаємодії між учасниками НПФ. Потрібне законодавче врегулювання використання електронних підписів, смарт-контрактів і електронних договорів у сфері недержавного пенсійного страхування.

Подальший розвиток цифрових технологій у пенсійному секторі України можливий за такими напрямками[32]:

- створення єдиної цифрової платформи НПФ, яка об'єднає всі недержавні фонди в одну екосистему із відкритими даними для учасників;
- запровадження електронних пенсійних кабінетів з інтеграцією з державним реєстром соціального страхування;

- застосування штучного інтелекту для персоналізації пенсійних планів;
- розвиток мобільних платіжних рішень, що дозволяють здійснювати регулярні внески безпосередньо з банківських додатків;
- впровадження електронного моніторингу доходності фондів у режимі реального часу.

У сучасних умовах глобальної цифрової трансформації фінансового сектору цифровізація та інновації стають ключовими чинниками розвитку недержавного пенсійного забезпечення. Впровадження сучасних інформаційних технологій докорінно змінює механізми управління пенсійними активами, взаємодію з клієнтами, обробку даних, контроль ризиків та прозорість діяльності недержавних пенсійних фондів (НПФ). Використання цифрових інструментів дозволяє значно підвищити ефективність адміністрування пенсійних накопичень, знизити операційні витрати та забезпечити доступність послуг для широких верств населення[63].

Одним із ключових напрямів цифровізації є автоматизація обліку пенсійних внесків та виплат. Завдяки впровадженню електронних реєстрів, персональних кабінетів учасників та хмарних технологій застраховані особи мають можливість у режимі реального часу відстежувати стан своїх пенсійних рахунків, структуру інвестиційного портфеля, нарахований інвестиційний дохід та прогноз майбутніх виплат. Це суттєво підвищує рівень прозорості системи та довіру громадян до недержавного пенсійного страхування.

Важливу роль відіграє впровадження електронного документообігу та дистанційного укладання договорів. Завдяки використанню електронного підпису та цифрової ідентифікації особи процес приєднання до НПФ значно спрощується, скорочуються часові витрати клієнтів, а також мінімізуються ризики помилок і зловживань. Це особливо актуально в умовах воєнного стану та зростання частки дистанційних фінансових послуг.

Суттєвих змін зазнає й інвестиційна діяльність НПФ. Використання big data-аналітики, штучного інтелекту та автоматизованих систем управління

портфелем дозволяє більш точно прогнозувати ринкові коливання, оптимізувати структуру інвестицій та ефективніше управляти фінансовими ризиками. У розвинених країнах такі технології активно застосовуються для формування персоналізованих інвестиційних стратегій залежно від віку, рівня доходів, інвестиційного профілю та горизонту накопичення учасника.

Вагомим інноваційним напрямом є використання технологій блокчейн, які забезпечують підвищений рівень захисту інформації, незмінність даних та повну прозорість операцій із пенсійними активами. Це мінімізує можливості шахрайства, посилює контроль за рухом коштів і підвищує загальний рівень кібербезпеки пенсійної системи[81].

Світовий досвід підтверджує ефективність цифрової трансформації у сфері пенсійного забезпечення. Наприклад, у США цифрові платформи дозволяють учасникам пенсійних планів управляти своїми накопиченнями через мобільні застосунки, змінювати інвестиційні стратегії, аналізувати доходність та прогнозувати майбутні виплати. У країнах Європейського Союзу активно впроваджуються цифрові сервіси для корпоративних пенсійних фондів, що забезпечує масове залучення працівників та підвищує довіру до системи недержавного пенсійного страхування.

Для України цифровізація також є стратегічно важливим напрямом розвитку НПС. Вона створює умови для розширення доступу населення до пенсійних продуктів, підвищує інвестиційну привабливість НПФ, сприяє зниженню адміністративних витрат та формуванню сучасної клієнтоорієнтованої моделі обслуговування. У перспективі саме поєднання цифрових технологій, фінансових інновацій і вдосконалення регуляторної бази може забезпечити якісно новий рівень розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні.

Цифровізація недержавного пенсійного страхування має стати складовою частиною реалізації Національної стратегії розвитку фінансового сектору України до 2030 року, яка передбачає цифрову інтеграцію, підвищення довіри до фінансових інститутів та розширення фінансової інклюзії населення[14].

Таким чином, цифровізація є одним із ключових напрямів модернізації недержавного пенсійного страхування в Україні. Вона сприяє зростанню прозорості, ефективності управління активами та підвищенню рівня довіри громадян до пенсійної системи. Проте повноцінна реалізація цифрового потенціалу потребує удосконалення нормативно-правової бази, інвестицій у кіберзахист і підвищення цифрової грамотності населення. Збалансований розвиток інновацій та безпеки стане основою формування конкурентоспроможної та стійкої системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

### **3.2. Напрями удосконалення державного регулювання та стимулювання участі населення в недержавних пенсійних програмах.**

Система недержавного пенсійного страхування є важливою складовою пенсійного забезпечення населення, однак її ефективне функціонування неможливе без активної ролі держави. Державне регулювання у цій сфері має подвійне призначення: по-перше, захист інтересів учасників пенсійних фондів шляхом створення надійних механізмів контролю та нагляду; по-друге, стимулювання розвитку ринку недержавних пенсійних послуг через систему економічних, фінансових та податкових інструментів[16].

У більшості розвинених країн держава відіграє не лише регуляторну, а й мотиваційну роль — створює сприятливе середовище для добровільного накопичення коштів громадянами. Україна лише частково реалізувала цей підхід, зокрема через Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» (2003 р.) та низку підзаконних актів НКЦПФР і Нацбанку. Проте з урахуванням сучасних викликів — воєнних, демографічних, економічних — державна політика у сфері недержавного пенсійного страхування потребує комплексного оновлення.

Нині державне регулювання ринку недержавного пенсійного страхування здійснюють такі інституції:

- Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) — контролює діяльність недержавних пенсійних фондів, адміністраторів і компаній з управління активами;
- Національний банк України (НБУ) — регулює банківські установи, що виконують функції зберігачів активів НПФ;
- Міністерство соціальної політики України — координує державну політику у сфері пенсійного забезпечення загалом.

Попри наявність цієї інституційної бази, нинішній механізм регулювання має низку суттєвих недоліків:

- недостатня координація між регуляторами, що призводить до дублювання функцій і розмиття відповідальності;
- обмеженість інструментів контролю за інвестиційною діяльністю фондів, зокрема щодо прозорості розкриття інформації про структуру активів;
- відсутність дієвих механізмів державного стимулювання участі громадян у недержавного пенсійного страхування, особливо для осіб із середнім і низьким рівнем доходів;
- неврегульованість питань оподаткування пенсійних внесків у частині податкових пільг для роботодавців і фізичних осіб.

Крім того, законодавча база потребує оновлення відповідно до сучасних європейських норм, передбачених, зокрема, Директивою (ЄС) 2016/2341 (IORP II), що визначає стандарти корпоративного управління, прозорості, розкриття інформації та захисту прав учасників пенсійних схем[6].

Для підвищення ефективності державного регулювання та розвитку недержавного пенсійного страхування доцільно реалізувати такі напрями:

1. Удосконалення законодавчої бази. Необхідно оновити Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення», врахувавши сучасні виклики, зокрема:
  - закріпити положення щодо використання електронних форм договорів, електронної ідентифікації учасників;
  - врегулювати питання діяльності НПФ у період воєнного стану;

- посилити відповідальність адміністраторів та компаній з управління активами за порушення прав учасників;

- удосконалити порядок формування та розміщення пенсійних активів, запровадивши більш гнучкі інвестиційні стратегії.

2. Посилення державного нагляду та контролю. Важливим є створення єдиного регулятора фінансового ринку, який об'єднає функції нагляду за банками, страховими компаніями, НПФ та іншими фінансовими установами. Це підвищить узгодженість регуляторних процедур і спростить взаємодію суб'єктів ринку з державою.

3. Запровадження системи гарантування пенсійних накопичень. Однією з основних причин низької участі громадян у недержавного пенсійного страхування є недовіра до фінансових інститутів. Для її подолання доцільно створити Фонд гарантування пенсійних накопичень, за аналогією з Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Це забезпечить мінімальний рівень захисту накопичень учасників у разі банкрутства фонду чи недобросовісних дій адміністраторів.

4. Впровадження цифрового регулювання (RegTech). Використання технологій цифрового нагляду дозволить НКЦПФР здійснювати онлайн-моніторинг діяльності фондів, аналізувати ризики у реальному часі та оперативно реагувати на порушення. Важливим напрямом є розвиток електронної системи «єПенсія», інтегрованої з державними реєстрами.

Державне стимулювання участі громадян у системі недержавного пенсійного страхування має базуватися на поєднанні економічних, податкових, інформаційних та соціальних заходів[5]. Основними з них можуть бути:

1. Податкові пільги для учасників НПФ. Доцільним є збільшення розміру податкового кредиту для фізичних осіб, які здійснюють добровільні пенсійні внески, а також надання роботодавцям можливості зменшення податку на прибуток у частині внесків до корпоративних НПФ. Така практика широко застосовується у країнах ЄС (наприклад, у Польщі, Чехії, Литві).

## 2. Державне співфінансування внесків.

Запровадження моделі співфінансування (matching contributions) — коли держава або роботодавець додає до внеску учасника певний відсоток (наприклад, 25–50%) — може стати ефективним механізмом заохочення для громадян із низьким рівнем доходів.

## 3. Інформаційно-просвітницькі кампанії.

Низький рівень фінансової грамотності є однією з головних перешкод розвитку недержавного пенсійного страхування. Необхідно створити державну програму популяризації накопичувальних пенсій, інтегрувати тему фінансової безпеки у шкільні та університетські курси, а також поширювати інформацію через цифрові платформи та медіа.

## 4. Розвиток корпоративних пенсійних програм.

Стимулювання роботодавців до створення корпоративних фондів шляхом податкових пільг або часткового компенсаційного фінансування сприятиме розширенню кола учасників системи та зростанню її фінансової бази.

## 5. Підтримка довгострокових інвестицій.

Важливо забезпечити стабільне інвестиційне середовище, яке дозволить НПФ вкладати кошти у національні проєкти, облігації внутрішньої державної позики, інфраструктурні фонди — із гарантією безпеки та прогнозованості прибутків.

Реалізація запропонованих напрямів державного регулювання та стимулювання участі населення дозволить:

- підвищити рівень довіри громадян до недержавних пенсійних інститутів;
- забезпечити зростання кількості учасників НПФ та обсягу накопичень;
- створити додаткові внутрішні джерела інвестицій для економіки;
- знизити навантаження на державну солідарну систему;
- наблизити українську пенсійну систему до стандартів Європейського Союзу.

Ефективний розвиток недержавного пенсійного забезпечення безпосередньо залежить від якості державного регулювання та дієвості механізмів стимулювання участі населення у добровільних пенсійних програмах. В умовах демографічного старіння, зростання навантаження на солідарну систему та обмежених можливостей державного бюджету особливої актуальності набуває формування багаторівневої пенсійної системи, у якій недержавне пенсійне страхування відіграє роль інструменту довгострокового фінансового захисту громадян[80].

Удосконалення державного регулювання передусім має бути спрямоване на підвищення надійності та прозорості діяльності недержавних пенсійних фондів. Це передбачає посилення вимог до фінансової стійкості НПФ, удосконалення системи ліцензування та нагляду за компаніями з управління активами, запровадження жорсткіших стандартів розкриття інформації про інвестиційну діяльність, структуру активів, рівень дохідності та ризики. Важливим напрямом є також подальше вдосконалення механізмів захисту прав учасників пенсійних фондів, зокрема гарантування збереження пенсійних активів, підвищення відповідальності суб'єктів ринку та створення ефективних механізмів компенсації у разі порушень.

Водночас ключовим питанням залишається стимулювання участі населення у недержавних пенсійних програмах. Одним із найдієвіших інструментів такого стимулювання є податкові пільги. Надання податкових знижок на суму пенсійних внесків, звільнення інвестиційного доходу від оподаткування або відтермінування сплати податку до моменту отримання пенсійних виплат дозволяє суттєво підвищити зацікавленість громадян у довгострокових накопиченнях. Аналогічні стимули доцільно передбачати і для роботодавців, які беруть участь у фінансуванні корпоративних пенсійних програм своїх працівників.

Важливим напрямом стимулювання є розвиток корпоративного недержавного пенсійного страхування. Участь роботодавців у формуванні пенсійних накопичень працівників сприяє не лише підвищенню рівня

соціального захисту, а й зростанню лояльності персоналу, зменшенню плинності кадрів та формуванню довгострокових трудових відносин. Держава, у свою чергу, може стимулювати такі програми через податкові пільги, спрощені регуляторні процедури та інформаційну підтримку[68].

Окремої уваги потребує підвищення фінансової грамотності населення, адже низький рівень обізнаності громадян про принципи функціонування недержавних пенсійних фондів, механізми інвестування та переваги довгострокових накопичень є однією з головних причин слабкої популярності НПС. Державна політика у цьому напрямі має включати запровадження освітніх програм, проведення інформаційних кампаній, інтеграцію фінансової грамотності у шкільні та університетські навчальні програми, а також активне залучення засобів масової інформації.

Суттєву роль у стимулюванні населення відіграє також цифровізація пенсійних сервісів, яка спрощує доступ громадян до пенсійних продуктів, робить процеси укладання договорів, контролю за накопиченнями та отримання виплат більш зручними і прозорими. Розвиток електронних кабінетів учасників, мобільних застосунків, онлайн-консультацій підвищує довіру до системи та сприяє активнішому залученню молоді до недержавного пенсійного страхування.

Отже, удосконалення державного регулювання та запровадження системи стимулів для громадян і роботодавців є стратегічно важливими умовами розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні. Сучасна модель має трансформуватися з формально-декларативної у реально стимулюючу, де участь у пенсійних програмах стане не лише добровільною, а й вигідною для всіх сторін. У поєднанні з цифровізацією, підвищенням прозорості та розвитком фінансової культури ці заходи забезпечать формування стабільної та ефективної системи накопичувального пенсійного забезпечення, орієнтованої на довгостроковий добробут громадян.

### **3.3. Пропозиції та напрями розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні.**

Розвиток системи недержавного пенсійного страхування в Україні є одним із ключових напрямів реформування національної пенсійної системи, спрямованим на підвищення соціальної захищеності населення, забезпечення фінансової стабільності та зниження навантаження на державний бюджет. З огляду на сучасні соціально-економічні реалії, розбудова ефективної системи недержавного пенсійного страхування повинна ґрунтуватися на комплексному підході, який охоплює вдосконалення законодавчої бази, розширення інституційної інфраструктури, розвиток фінансових інструментів і стимулювання участі громадян[14].

Першочерговим завданням є вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності недержавних пенсійних фондів (НПФ). Необхідно розробити та ухвалити нову редакцію Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», що враховуватиме зміни ринку фінансових послуг, стандарти Європейського Союзу та вимоги прозорості управління активами. Особливої уваги потребує зміцнення державного нагляду за діяльністю адміністраторів і компаній з управління активами, запровадження ризик-орієнтованого контролю, підвищення вимог до корпоративного управління.

Крім того, важливим є створення умов для розвитку корпоративних пенсійних програм, коли роботодавці беруть участь у фінансуванні пенсійних внесків своїх працівників. Такі програми не лише підвищують соціальну відповідальність бізнесу, а й сприяють формуванню довгострокових інвестиційних ресурсів[5].

Ефективне функціонування системи недержавного пенсійного страхування можливе лише за наявності стабільного макроекономічного середовища та розвинутого фінансового ринку. Одним із перспективних напрямів є розширення інструментів інвестування пенсійних активів, зокрема у державні та корпоративні облігації, муніципальні цінні папери, інфраструктурні

проекти та «зелені» інвестиції. Це дозволить не лише підвищити прибутковість пенсійних фондів, а й сприятиме розвитку національної економіки.

Водночас важливим є створення податкових стимулів для учасників системи. Досвід країн ЄС показує, що податкові пільги щодо пенсійних внесків і доходів від інвестицій є одним із найефективніших інструментів залучення громадян до недержавного пенсійного страхування. В Україні доцільно розширити дію податкових знижок для осіб, які здійснюють внески до НПФ, а також стимулювати роботодавців до співфінансування пенсій працівників.

Низький рівень обізнаності громадян про переваги недержавного пенсійного страхування є однією з головних перешкод його розвитку. Тому необхідно реалізувати державну стратегію підвищення фінансової грамотності населення, яка передбачатиме інформування про можливості накопичувальних програм, вигоди довгострокового інвестування та ризики неформальної зайнятості[10].

Окрему увагу слід приділити розвитку цифрових платформ та електронних сервісів, які дозволяють громадянам відстежувати стан власних накопичень, контролювати інвестиційну діяльність фондів та швидко укладати угоди онлайн. Це сприятиме підвищенню довіри до системи та залученню молоді до участі у пенсійному страхуванні.

З урахуванням курсу України на євроінтеграцію важливим є узгодження національної системи недержавного пенсійного страхування із стандартами ЄС. Це стосується впровадження директиви IORP II (Directive 2016/2341/EU), яка регулює діяльність інституцій професійного пенсійного забезпечення, встановлює вимоги до управління ризиками, звітності та захисту прав учасників. Гармонізація законодавства дозволить залучити іноземні інвестиції та підвищити стабільність системи[11].

У середньостроковій перспективі очікується:

- впровадження обов'язкового накопичувального другого рівня пенсійної системи, який створить передумови для збільшення кількості учасників недержавних пенсійних фондів;

- розвиток корпоративного сектору через залучення великих підприємств до створення власних пенсійних програм;
- зростання ролі цифрових технологій у адмініструванні пенсійних рахунків, що сприятиме прозорості й зручності для громадян;
- підвищення інвестиційної привабливості фондів завдяки розширенню спектра фінансових інструментів та стабілізації макроекономічного середовища.

У перспективі 5–10 років розвиток недержавного пенсійного страхування може стати потужним чинником формування внутрішнього інвестиційного ринку, забезпечення фінансової безпеки населення та підтримки сталого економічного зростання.

Розвиток недержавного пенсійного страхування в Україні є стратегічно важливим напрямом реформування всієї системи соціального забезпечення в умовах демографічного старіння, зменшення кількості платників внесків та зростання навантаження на солідарну пенсійну систему. Теорія соціально-економічного прогнозування ґрунтується на врахуванні демографічних трендів, макроекономічних показників, рівня доходів населення, фінансової стабільності держави та рівня довіри до фінансових інститутів. Саме ці фактори визначають можливості розвитку системи добровільного накопичувального пенсійного страхування[40].

Основні пропозиції щодо розвитку недержавного пенсійного страхування:

Першочерговим напрямом розвитку недержавного пенсійного страхування має стати розширення державного стимулювання участі населення через удосконалення податкової політики. Доцільно збільшити податкові пільги для фізичних осіб, які здійснюють пенсійні внески, а також для роботодавців, що впроваджують корпоративні пенсійні програми. Такий механізм довів свою ефективність у країнах із розвиненими пенсійними системами та сприяє масовому залученню населення до накопичувальних програм.

Важливим напрямом є розвиток корпоративного недержавного пенсійного страхування, коли роботодавець бере активну участь у формуванні пенсійних заощаджень працівників. Це підвищує соціальну відповідальність бізнесу, рівень фінансової захищеності працівників і одночасно зменшує навантаження на державний бюджет у майбутньому.

Окремої уваги потребує підвищення фінансової грамотності населення та формування культури довгострокових заощаджень. Необхідно розширювати програми фінансової освіти, проводити державні та приватні інформаційні кампанії, інтегрувати фінансову грамотність у систему освіти. Це дозволить подолати недовіру до недержавних пенсійних фондів і підвищити зацікавленість громадян у добровільному пенсійному забезпеченні[75].

Суттєвого значення набуває також подальша цифровізація сфери НПС, зокрема впровадження електронних контрактів, особистих кабінетів учасників, мобільних сервісів контролю за пенсійними накопиченнями та автоматизованих систем управління інвестиціями. Це підвищить прозорість, зручність користування та рівень довіри до пенсійної системи.

Ще одним важливим напрямом є вдосконалення державного нагляду та захисту прав учасників НПФ, що передбачає посилення вимог до надійності фондів, запровадження чітких стандартів корпоративного управління, регулярного аудиту, а також створення ефективних механізмів фінансової відповідальності суб'єктів ринку.

З позицій теорії соціально-економічного прогнозування розвиток недержавного пенсійного страхування в Україні відбуватиметься за інерційно-інноваційним сценарієм, який поєднує поступове зростання ринку з впровадженням сучасних технологій і реформаторських рішень. У середньостроковій перспективі очікується збільшення кількості учасників недержавних пенсійних фондів, що буде зумовлено розширенням корпоративних програм, розвитком цифрових сервісів та зростанням обізнаності населення щодо пенсійних накопичень[43].

У фінансовому вимірі прогнозується поступове зростання обсягів активів НПФ, що, у свою чергу, сприятиме розвитку внутрішнього фінансового ринку та формуванню довгострокових інвестиційних ресурсів для економіки. За умови макроекономічної стабілізації можна очікувати підвищення інвестиційної доходності пенсійних накопичень, що зробить систему НПС більш привабливою для населення.

У довгостроковій перспективі недержавне пенсійне страхування поступово перетворюватиметься на важливий інструмент соціального захисту громадян, який доповнює солідарну систему та знижує її фінансове навантаження. Реалізація запропонованих заходів дозволить сформувати фінансово стійку модель пенсійного забезпечення, підвищити рівень життя майбутніх пенсіонерів і забезпечити стабільність пенсійної системи України загалом.

Важливим напрямом розвитку недержавного пенсійного страхування є інтеграція НПФ у загальну інвестиційну стратегію держави. У світовій практиці пенсійні накопичення активно інвестуються в інфраструктурні проєкти, державні облігації, розвиток «зеленої» енергетики, медичні та освітні програми. Для України це відкриває додаткові можливості використання пенсійних коштів як довгострокового внутрішнього інвестиційного ресурсу, що особливо актуально в умовах післявоєнного відновлення економіки.

Перспективним є також запровадження автоматичного залучення працівників до недержавних пенсійних програм (auto-enrollment) із правом добровільного виходу. Такий механізм успішно застосовується в низці країн і суттєво підвищує рівень участі населення у добровільних пенсійних накопиченнях без адміністративного тиску. Для України це могло б стати ефективним інструментом масового залучення громадян до НПС[29].

Окремої уваги потребує диверсифікація пенсійних продуктів. Окрім класичних програм накопичення, доцільним є розвиток:

- коротших накопичувальних програм для самозайнятого населення;
- гнучких програм для трудових мігрантів;

- сімейних та індивідуалізованих пенсійних планів;
- програм з поєднанням страхового захисту та пенсійного накопичення.

Це дозволить розширити цільову аудиторію учасників НПФ та підвищити соціальну інклюзивність пенсійної системи.

З погляду теорії прогнозування, розвиток НПС в Україні доцільно розглядати за трьома базовими сценаріями:

- інерційний – повільне зростання без суттєвих реформ;
- оптимістичний – активна цифровізація, розширення податкових стимулів, залучення роботодавців, зростання доходів населення;
- ризиковий – уповільнення через економічні потрясіння, високу інфляцію або зниження довіри до фінансових інститутів.

Найбільш імовірним для України є помірно-оптимістичний сценарій, за якого спостерігатиметься поступове зростання учасників НПФ, розширення корпоративних програм та підвищення ролі недержавного пенсійного страхування як складової системи соціального захисту[75].

Водночас до основних факторів ризику належать: нестабільність фінансового ринку, повоєнні економічні труднощі, низька платоспроможність частини населення та можливі недоліки регуляторної політики. Тому державна стратегія розвитку НПС має бути довгостроковою, послідовною та соціально орієнтованою.

Отже, недержавне пенсійне страхування в Україні має значний потенціал для розвитку як важливий елемент багаторівневої пенсійної системи та джерело довгострокових інвестиційних ресурсів для економіки. Реалізація комплексу запропонованих заходів, зокрема розширення податкових стимулів, розвиток корпоративних програм, підвищення фінансової грамотності населення, цифровізація пенсійних сервісів і посилення державного нагляду, створює передумови для стабільного зростання ринку НПС. З урахуванням теорії соціально-економічного прогнозування найбільш імовірним є сценарій поступового розширення участі населення в недержавних пенсійних програмах та зростання обсягів пенсійних активів, що в перспективі сприятиме підвищенню

рівня соціального захисту громадян, зниженню навантаження на державну пенсійну систему та зміцненню фінансової стабільності України.

## ВИСНОВОК

Проведене дослідження дозволило всебічно розкрити теоретичні, економічні, правові та практичні аспекти функціонування системи недержавного пенсійного страхування в Україні, а також визначити основні проблеми та перспективи її подальшого розвитку.

У першому розділі було з'ясовано сутність, принципи та функції недержавного пенсійного страхування як складової національної пенсійної системи. Встановлено, що недержавне пенсійне страхування є важливим інструментом реалізації соціальної політики держави, який ґрунтується на принципах добровільності, накопичувальності, цільового використання коштів, самостійності управління та державного контролю. Зазначено, що ефективність недержавного пенсійного страхування забезпечується взаємодією державного та приватного секторів, а його розвиток сприяє формуванню додаткових джерел доходів громадян у старості, диверсифікації джерел пенсійного забезпечення та зниженню навантаження на державний бюджет.

У другому розділі проведено аналіз сучасного стану ринку недержавного пенсійного страхування в Україні. З'ясовано, що, незважаючи на поступову динаміку зростання, рівень охоплення населення залишається низьким. Недержавні пенсійні фонди стикаються з проблемами недостатньої капіталізації, низької фінансової грамотності громадян, недовіри до фінансових інститутів, а також впливу зовнішніх економічних і соціально-політичних факторів, зокрема війни та інфляційних процесів. Разом з тим, аналіз міжнародного досвіду (Польща, Литва, Нідерланди, США, Канада) показав, що стабільний розвиток системи можливий за умови наявності ефективного державного нагляду, прозорості діяльності фондів і стимулювання участі громадян через податкові механізми.

У третьому розділі визначено стратегічні напрями та перспективи розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні. Серед ключових напрямів виділено цифровізацію процесів адміністрування пенсійних рахунків,

використання інноваційних фінансових технологій, вдосконалення державного регулювання, гармонізацію законодавства із стандартами ЄС, запровадження податкових стимулів для учасників і роботодавців, а також підвищення фінансової грамотності населення. Особлива увага приділена необхідності впровадження другого рівня пенсійної системи — обов'язкового накопичувального страхування, яке у поєднанні з недержавними фондами забезпечить стійку багаторівневу модель пенсійного забезпечення.

Таким чином, узагальнюючи результати дослідження, можна дійти висновку, що розвиток системи недержавного пенсійного страхування є стратегічним напрямом модернізації соціально-економічної політики України. Його ефективне функціонування сприятиме:

- підвищенню рівня фінансової безпеки населення;
- зміцненню довіри до фінансового ринку;
- створенню додаткових інвестиційних ресурсів для економіки;
- формуванню стабільної та збалансованої пенсійної системи.

Перспективи подальшого розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні пов'язані з активною участю держави у створенні сприятливого законодавчого та економічного середовища, інтеграцією європейських стандартів управління пенсійними активами, залученням цифрових технологій та підвищенням ролі громадян у формуванні власного пенсійного капіталу.

Отже, недержавне пенсійне страхування має потенціал стати одним із ключових елементів фінансової системи країни, що забезпечує соціальну стабільність, довгострокове економічне зростання та гідний рівень життя громадян у старості.

Недержавне пенсійне страхування в Україні демонструє значний потенціал для розвитку, особливо враховуючи демографічні виклики та недостатність державної пенсійної системи. Основними напрямками розвитку є розширення участі населення у недержавних пенсійних фондах, підвищення довіри до фінансових установ та вдосконалення законодавчої бази, що регулює

діяльність НПФ. Важливим аспектом є створення прозорих та безпечних механізмів накопичення пенсійних коштів, що дозволяє забезпечити стабільність і надійність пенсійних виплат у майбутньому.

Серед ключових пропозицій для розвитку ринку можна виділити посилення державного нагляду за діяльністю недержавних пенсійних фондів, впровадження системи гарантій для учасників фондів та стимулювання добровільної участі через податкові пільги. Також актуальним є розвиток цифрових платформ для управління пенсійними накопиченнями, що спростує доступ до інформації для вкладників та підвищує ефективність функціонування ринку. Застосування сучасних технологій дозволяє зробити процес накопичення пенсії більш зручним, прозорим та безпечним.

Перспективи розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні безпосередньо залежать від комплексного підходу, який поєднує законодавче регулювання, фінансову грамотність населення та інноваційні рішення. Впровадження ефективних механізмів стимулювання участі громадян, підвищення прозорості діяльності НПФ та забезпечення стабільності ринку сприятиме формуванню довгострокових пенсійних накопичень та зміцненню соціальної безпеки населення. У результаті це створить основу для стійкої та ефективної системи недержавного пенсійного страхування в Україні.

За результатами проведеного дослідження автором підготовлено та подано до публікації наукову статтю «Стан та перспективи розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні», у якій узагальнено головні положення дипломної роботи. Публікація результатів у науковому виданні підтвердила актуальність теми, теоретичну новизну та практичну цінність проведеного дослідження.

Основні положення статті можуть бути використані у подальших наукових розробках, при підготовці рекомендацій для державних органів, а також у процесі вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 1. Ст. 1. (із змінами та доповненнями).
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 49-51. Ст. 376. (із змінами та доповненнями).
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-17. Ст. 112. (із змінами та доповненнями).
4. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV (в редакції Закону № 738-IX від 19.06.2020). Відомості Верховної Ради України. 2021. № 26. Ст. 219.
5. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI : станом на 12 січ. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20120101#Text>
6. Ведишева А. Страхівка в Чилі. Пенсійна реформа у Чилі. TAS life. URL: <https://taslife.com.ua/blog/chile-pension-reform>
7. Верховна Рада України доопрацює законопроект про накопичувальне пенсійне забезпечення. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: [https://www.rada.gov.ua/news/news\\_kom/249285](https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/249285)
8. Грушка В.І. Пенсійна система: підручник / за ред. Грушка В.І. / Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», Київ: 2017. 368 с. URL: [https://library.krok.edu.ua/media/library/category/pidruchniki/grushko\\_0003.pdf](https://library.krok.edu.ua/media/library/category/pidruchniki/grushko_0003.pdf)
9. Державна служба статистики України. База даних Держстату України. URL: [https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu\\_u/cit.htm](https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cit.htm)
10. Деякі питання Пенсійного фонду: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-2001-p#Text>
11. Базилевич В. Д., Базилевич К. С. Страховий ринок України: монографія. Київ: Знання, 2018. 375 с.

12. Власенко І. В. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: теорія та практика: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 280 с.
13. Кириленко О. П. Соціальне страхування: підручник. Київ: КНЕУ, 2020. 512 с.
14. Лібанова Е. М. Пенсійна реформа в Україні: напрями та ризики: наукова доповідь. Київ: Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2022. 116 с.
15. Захарчук А. І. Напрями удосконалення державного стимулювання розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні // Актуальні проблеми економіки. 2023. № 3 (251). С. 78–86.
16. Ковальчук Н. А. Проблеми та перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в умовах цифрової економіки // Фінанси України. 2023. № 7. С. 45–58.
17. Петренко О. С. Міжнародний досвід функціонування накопичувальних пенсійних систем та уроки для України // Економіка і прогноз. 2022. № 4. С. 112–125.
18. Сидоренко В. М. Вплив макроекономічних чинників на ефективність функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні // Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 11. С. 34–40.
19. Ткаченко Л. Г. Цифровізація як інноваційний напрям розвитку недержавних пенсійних фондів // Демографія та соціальна економіка. 2023. № 2 (52). С. 91–104.
20. Офіційний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про стан функціонування ринку недержавного пенсійного забезпечення в Україні за 2023 рік». Київ: НКЦПФР, 2024. 45 с.
21. Основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів України (станом на 31.03.2024) / Українська асоціація інвестиційного бізнесу (УАІБ). URL: <https://www.uaib.com.ua/analytics/npf-indicators>.

22. Іванов П. Пенсійна реформа: чи готовий ринок до запуску другого рівня // Економічна правда. 2024 URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/02/15/709923/>
23. Бандура О. О. Недержавне пенсійне страхування: сучасний стан та перспективи розвитку // Фінанси України. – 2022. – № 10. – С. 45–56.
24. Шевцова В. Д. Система пенсійного забезпечення в Україні: стан, проблеми та напрями реформування // Економіка і держава. – 2021. – № 6. – С. 87–92.
25. Коваль О. М. Механізм функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні // Економічний вісник університету. – 2023. – № 5. – С. 114–121.
26. Шевчук В. Я. Соціально-економічні аспекти розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні // Держава і право. – 2020. – Вип. 88. – С. 73–79.
27. Семеряк О. В. Тенденції розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні // Економічний простір. – 2021. – № 170. – С. 92–100.
28. Василенко І. П. Фінансові механізми розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні // Фінансовий ринок України. – 2022. – № 9. – С. 61–68.
29. Дяченко Л. І. Цифровізація фінансового сектору: перспективи впровадження в системі пенсійного забезпечення // Економіка та держава. – 2023. – № 11. – С. 48–55.
30. Захарчук А. І. Напрями удосконалення державного стимулювання розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні // Актуальні проблеми економіки. 2023. № 3 (251). С. 78–86.
31. Міністерство соціальної політики України. Стратегія модернізації системи пенсійного забезпечення до 2030 року URL: а
32. Головка Т. М. Перспективи впровадження накопичувального рівня пенсійного забезпечення в Україні // Фінанси, облік і аудит. – 2022. – № 38. – С. 101–108.

33. Мальований М. І. Соціальне страхування : навчальний посібник / М. І. Мальований, П. К. Бечко, В. П. Бечко. – К.: Цент учбової літератури, 2012. – 484 с.
34. Мелешко О. В. Концептуальні засади формування фінансових ресурсів недержавною системою пенсійного забезпечення в Україні / О. В.Мелешко // Національна економіка в умовах зміни ролі та місця людини всистемі суспільного виробництва : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Бізнес Інформ. - № 11. – 2009. – С. 55-57.
35. Михайлов А. В. НПФ – сьогоднішній погляд а майбутнє : навчальний посібник / А. В. Михайлов, А. І. Ткач. – К.: «САД Савчина». 2001. – 246 с.
36. Момотюк Л. Є. Роль недержавних пенсійних фондів у системі пенсійного забезпечення / Л. Є. Момотюк // Фінанси України. – 2006. - № 5. – С. 71-77.
37. Петрушка О. Корпоративне пенсійне страхування як складова соціального захисту найманих працівників/ О. В. Петрушка //Збірник наук. праць Других наукових читань пам'яті С.І. Юрія: збірник наук. праць / За ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. – лист. 2016 р., м. Тернопіль – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – С.101–103.
38. Внукова Н. М. Соціальне страхування : кредитно-модульний курс : навчальний посібник / Н. М. Внукова, Н. В. Кузьменчук. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 412 с.
39. Гановська Д. І. Перспективи розвитку НПФ в Україні / Д. І. Гановська // Регіональна економіка. – 2006 – № 4. – С. 207 – 210.
40. Демченко М. В. Сучасний стан та проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні / М. В. Демченко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. / Офіційний сайт. – URL: [https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2010/20\\_9/161\\_Demczenko\\_NV\\_20\\_9.pdf](https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2010/20_9/161_Demczenko_NV_20_9.pdf)
41. Корнацька Р. Реалії та перспективи пенсійного забезпечення в Україні. Актуальні питання теорії і практики фінансів. 2013. С. 30-35. URL:

<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/12099/1/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%A0..pdf>

42. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2020 році. Київ. 2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/pfu-2zvit-2020.pdf>

43. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003. № 47-48. Дата оновлення: 01.07.2021. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057\\_15#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057_15#Text)

44. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: оцінка та рекомендації. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». Київ. 2019. URL: [http://www.fstua.info/wp-content/uploads/2019/07/Voluntary\\_Private\\_Pensions\\_in\\_Ukraine\\_Assessment\\_jul2019\\_ua.pdf](http://www.fstua.info/wp-content/uploads/2019/07/Voluntary_Private_Pensions_in_Ukraine_Assessment_jul2019_ua.pdf)

45. НКЦПФР інформує про результати системи недержавного пенсійного забезпечення на кінець другого кварталу 2021 року. Урядовий портал. 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/nkcpfr-informuye-pro-rezultati-sistemi-nederzhavnogo-pensijnogo-zabezpechennya-na-kynec-drugogo-kvartalu-2021-roku#:~:text>

46. Аналіз показників діяльності недержавних пенсійних фондів. Національна комісія цінних паперів та фондового URL: <https://www.nssmc.gov.ua/>

47. Черненко К.П. Проблеми та перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Економічна наука. 2015. №10. С. 45-48.

48. Сеник І.В. Соціальний захист населення України у 2020р. Державна служба статистики. Статистичний збірник. Київ. 2021. С. 21-40.

49. Надточій Б., Яценко В. Пенсійне забезпечення в Україні: історичний аспект. 2000. Ст. 102–132.

50. Шумило М.М. Сучасний стан та перспективи розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні. Вісник НАН України №2. 2007. URL:

[http://www.visnyk.nanu.org.ua/sites/default/files/files/Visn%202017/2/Visn\\_2-2017%2B13\\_Shumilo.pdf](http://www.visnyk.nanu.org.ua/sites/default/files/files/Visn%202017/2/Visn_2-2017%2B13_Shumilo.pdf)

51. Бояр Д.С. Аналіз динаміки пенсійного забезпечення в Україні. Державний університет «Житомирська політехніка». Житомир. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/230.pdf>

52. Аналіз діяльності Пенсійного фонду України. 2018. URL: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/2019-05-16.pfu-2015-2018.pdf>

53. Основні результати роботи Пенсійного фонду України у 2019 році. Звіт за 2019 рік. Київ. 2019. URL: [https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit\\_2019/zvit-2019-pfu\\_2.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2019/zvit-2019-pfu_2.pdf)

54. Надходження ЄСВ у Пенсійний фонд за 2021 рік. Фінанси та економіка. Finbalance. Київ. 2022. URL: <https://finbalance.com.ua/news/nadkhodzhennya-sv-u-pensiyniy-fond-za-2021-rik---na-91-mlrd-hrn-menshi-nizh-planuvalosya>

55. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: оцінка та рекомендації. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». Київ. 2019. URL: [http://www.fstua.info/wp-content/uploads/2019/07/Voluntary\\_Private\\_Pensions\\_in\\_Ukraine\\_Assessment\\_jul2019\\_ua.pdf](http://www.fstua.info/wp-content/uploads/2019/07/Voluntary_Private_Pensions_in_Ukraine_Assessment_jul2019_ua.pdf)

56. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.03.2021. Київ. 2021. URL: <https://www.nssmc.gov.ua>

57. Даценко В.В. Удосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні. Електронний журнал «Ефективна економіка». 2019. № 975. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=998>

58. Коваль О.П. Реформування солідарної пенсійної системи України. Аналіт. доп. Київ. 2020. 28 с.

59. Татрин Н.Б. Недержавні пенсійні фонди: модернізація, тенденції та проблеми розвитку України. Економіка та держава №5. 2021. URL: [http://www.economy.in.ua/pdf/5\\_2021/16.pdf](http://www.economy.in.ua/pdf/5_2021/16.pdf)

60. Єрмаков Д. Н. Пенсійні системи західних країн: особливості та відмінності. Людина та праця: наук.-практ. журнал. Людина та праця. 2011. №10. С.421-423.

61. Данилюк О. І. Теоретична сутність понять «пенсія» та «пенсійне забезпечення». Науковий вісник НЛТУ України: наук. період. журнал. 2012. № 22. С. 256-261.

62. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003. № 49-51. Дата оновлення: 30.04.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058> URL: 15?find=1&text=%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%82%D0%B8#w1\_1

63. Буряченко О.Є. Пенсійна система в Україні: історія становлення і теоретичні засади розвитку на сучасному етапі національного державотворення: автореферат дис. канд. екон. наук: спец. 25.00.01 – теорія та історія державного управління / Буряченко О.Є.; Національна академія державного управління при Президентові України, Одеський регіональний інститут державного управління. - Одеса, 2017. - 253с.

64. Дідковська Т. О. Поняття та сутність пенсійного забезпечення в Україні: Сучасні реалії та перспективи розвитку. Форум права. – 2012. – № 1. – С. 253–257.

65. Ткаченко Л. Пенсійна система та пенсійна реформа в Україні. Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. — Київ, 2018. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/14044.pdf>

66. Заїка В.П. Пенсійна система в Україні: переваги та недоліки. Міністерство освіти і науки України, Національний авіаційний університет. - Київ, 2020. - 96с.

67. Коваленко Ю.М., Коваленко І.І. Еволюційні тренди в системі інвестиційних і пенсійних фондів в Україні. Економічний вісник. 2020. № 4. С. 43—52. URL: [https://doi.org/10.33244/2617\\$5932.4.2020.43\\$52](https://doi.org/10.33244/2617$5932.4.2020.43$52)

68. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації: монографія / За ред. Е.М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. С. 270.

69. Фортуна О.В. Аналіз сучасного стану системи пенсійного забезпечення в Україні: перспективи її реформування / Могилянські читання – 2020 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти : XXIII Всеукр. наук.- практ. конф. : програма та тези доп. : Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених «Сучасний науково-педагогічний дискурс окреслення і вирішення соціальних питань», Миколаїв, 20 листоп. 2020 р., ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020.

70. Філіпчук П.В. Системи пенсійного забезпечення: огляд світового досвіду. Національна академія державного управління при Президентові України. URL : <http://academy.gov.ua>

71. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. URL: <http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-PENSII.pdf> 35. Шалієвська Л. І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави : монографія. Львів: Растр-7, 2020. 196 с.

72. Яценко В. Де у світі найкращі пенсійні системи. Економічна правда : URL : <https://www.epravda.com.ua>

73. Як зросли пенсії українців у 2023 році: дані Пенсійного фонду. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/pensions-raise>

74. Як змінилися виплати пенсіонерам у 2022 році . Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/27/infografika/suspilstvo/yak-zminylasya vyplaty-pensioneram-2022-roczy>

75. Яка кількість пенсіонерів зменшилася ,а яка кількість пенсій збільшилася. Аналітика. URL: <https://socsprava.com.ua/u-2022-roczy-kilkist-pensioneriv-zmenshylasya-a-pensiyyi-zrosly/>.

76. Януль І.Є. Особливості реформи пенсійної системи в Україні. Фінансові послуги. 2020.С.45-48

77. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 № 16/98-ВР : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр#Text>

78. Пенсійна реформа. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0039697-04#Text>

79. Пенсійне забезпечення в Україні: відповіді на поширені питання. Вища школа адвокатури НААУ. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/pensiine-zabezpecennia-v-ukrayini-vidpovid-na-posireni-pitannia>

80. Пенсійні фонди у світі. Корпоративний недержавний пенсійний фонд Національного банку України. URL: [https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza\\_znan/pensiini\\_fondy\\_u\\_sviti.html](https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/pensiini_fondy_u_sviti.html)

81. Питання Пенсійного фонду України : Постанова Каб. Міністрів України від 01.06.1994 № 345: станом на 24 черв. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/345-94-п#Text>

82. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX: станом на 21 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>

83. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV: станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

84. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV : станом на 09 лип. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

85. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України : Постанова Каб. Міністрів України від 23.07.2014 № 280 : станом на 23 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-п#Text>

86. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи : Закон України від 08.07.2011 № 3668-VI : станом на 08 лип. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-17#Text>

87. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>

88. Про основні напрями економічної політики України в умовах незалежності : Постанова Верхов. Ради України від 25.10.1991 № 1698-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-12#Text> є

89. Про Основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні : Указ Президента України від 13.04.1998 № 291/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/291/98#Text>

90. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 № 2262-XII : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>

91. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII : станом на 14 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>

92. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28.02.1991 № 796-XII : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text>

93. Про створення Пенсійного фонду України : Постанова Каб. Міністрів України від 28.01.1992 № 39 : станом на 25 берез. 1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-92-п#Text>

94. Про схвалення Стратегії модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 14.09.2016 № 672-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2016-р#Text>

95. Реєстр недержавних пенсійних фондів – Національна комісія з цінних паперів та Фондового Ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/reiestr-nederzhavnykh-pensiinykh-fondiv>

96. Салькова Т. Етапи розвитку пенсійної системи в Україні: євроінтеграційний вектор. *Держава та регіони*. 2019. Серія Держ. упр., № 2 (66). С. 127-132. URL: [http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2\\_2019/24.pdf](http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2019/24.pdf)

97. Тарасенко В. Перспективи впровадження накопичувальної системи пенсійного страхування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Серія Юриспруденція, № 38. С. 103 - 105. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc38/25.pdf>
98. Ткаченко Л. Пенсійна система та пенсійна реформа в Україні. 2018. *Фонд імені Фрідріха Еберта*. Представництво в Україні. С. 4. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/14044.pdf>.
99. Толуб'як В. Пенсійні реформи в зарубіжних країнах: особливості та результати. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Серія Екон. науки, № 9. ч. 5. С. 208 - 213. URL: [http://www.ej.kherson.ua/journal/economic\\_09/262.pdf](http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_09/262.pdf).
100. Барабаш О. Актуальний стан та стратегічні перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні». *Журнал Наука і техніка сьогодні*. 2025. Серія «Економіка», № 12 (53) С. URL: подано до друку.